

ทศพิธราชธรรม
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ทศพิธราชธรรม

ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ทศพิธราชธรรม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)
ทศพิธราชธรรม ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.--
พิมพ์ครั้งที่ 5.-- **กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย**, 2553.
71 **หน้า**
1. **ทศพิธราชธรรม**.--
I. **ชื่อเรื่อง**.
294.315

ISBN 974-580-807-3

พิมพ์ครั้งที่ ๕/๒๕๕๓ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา นายจิรายนต์ สังฆสุวรรณ
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
๑๒๙ หมู่ ๓ ถ. ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม
โทร. ๐-๒๘๐๐-๒๓๗๓-๔

คำนำ

มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีนโยบายที่จะจัดพิมพ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาเพื่อประชาชนทุกระดับชั้น สามารถอ่านศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธ-ศาสนาได้โดยง่าย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดสันติสุขแก่ชีวิตและสังคม ทั้งจะเป็นการช่วยกันดำรงและส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสถาพร

มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้พิจารณาเห็นว่าธรรมบรรยายเรื่องทศพิธราชธรรม ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงบรรยายเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช-มหาราช พระผู้ทรงมหันตคุณอันประเสริฐยิ่ง แก่พสกนิกรชาวไทย ในอุดมมงคลวโรกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๐ พระพรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ ทรงคุณค่าอย่างยิ่งที่จะจัดพิมพ์เผยแพร่ให้ กว้างขวางยิ่ง ๆ ขึ้น

มหามกุฏราชวิทยาลัย หวังว่าปาฐกถาธรรมเรื่องนี้จะเป็นแนวทางให้ผู้ปกครองทุกระดับชั้น จะได้นำไปเป็นหลักรัฐศาสตร์ขั้นพื้นฐาน ปกครองตนเอง พัฒนาสังคม ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและประเทศต่อไป.

(พระมหารัชมงคลดิลก)
ผู้อำนวยการ

มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
ธันวาคม ๒๕๔๑

สารบาญ

ทศพิธราชธรรม

ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อำนวยพร ท่านอธิการบดี คณาจารย์ และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

วันนี้ อาตมภาพได้รับอาราธนาให้มาบรรยายในรายการบรรยายพิเศษเรื่อง *"พระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"* ในหัวข้อย่อยที่ว่า *"ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"* ซึ่งทางสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ และเพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสรัชมังคลาภิเษก ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ หัวข้อที่กำหนดให้บรรยายในวันนี้หากจะกล่าวกันอย่างกว้าง ๆ แล้ว ก็ได้แก่เรื่องพระราชจริยาวัตร ในด้านที่เนื่องกับพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

บรรยาย ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๐

พระพุทธศาสนากับคนไทย

คงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า พระพุทธศาสนาได้มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนไทยมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ คืออาจจะกล่าวได้ว่าเริ่มตั้งแต่ได้ตั้งชาติไทยขึ้นมาเป็นปึกแผ่น และก็ได้รับการอนุรักษ์สืบทอดต่อ ๆ กันมากระทั่งถึงปัจจุบัน โดยมิได้ขาดสาย ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างพระพุทธศาสนากับคนไทยนั้น เราอาจจะกล่าวได้อย่างกว้าง ๆ ว่า มีทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การสังคม และจารีตประเพณี ซึ่งทั้งหมดนี้เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้วก็รวมเรียกได้ว่า *"วัฒนธรรมไทย"* อันหมายความว่า ระบบหรือแบบแผนที่สร้างความวัฒนะคือความเจริญให้แก่คนไทยหรือของคนไทย ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมของไทย ทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การสังคม และจารีตประเพณี นั้น ได้สร้างสมหรือเจริญเติบโตขึ้นมาโดยอาศัยพระพุทธศาสนา หรือธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นรากฐานมาโดยตลอด ความจริงดังนี้ คงจะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย

การปกครองของไทยแต่โบราณมา มีศูนย์ของการปกครองรวมอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นพระประมุขแห่งรัฐ ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่าง พระพุทธ-

ศาสนากับการปกครองของไทย ก็คือการกล่าวถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่าง พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์นั่นเอง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา จึงมิได้แสดงระบบหรือระบอบการปกครองทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง แสดงแต่ทางการศาสนาคือธรรม แต่ธรรมนี้เองพึงนำไปปฏิบัติในการทุก ๆ อย่างโดยเหมาะสม เช่น ในทางการปกครอง ทางการศึกษา ทางสังคมเป็นต้น เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ เป็นวัฒนธรรมอารยธรรม ในทางต่าง ๆ วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมนั้น คือทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงตามเหตุผลตามความเหมาะสมแก่สภาพการณ์ภาวการณ์ เป็นต้นที่เกี่ยวข้องโดยวิธีที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังในทางเกื้อกูล ในทางก่อให้เกิดสุข เรียกสั้นด้วยคำในปัจจุบันว่าเพื่อความสุขความเจริญ นอกจากนี้ ยังเป็นหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติได้ตลอดไปทุกกาลสมัย ธรรมที่ตรัสสอนไว้ในครั้งพุทธกาล จึงปฏิบัติได้ผลเกื้อกูลให้เกิดความสุขความเจริญได้ในปัจจุบันบัดนี้ของทุกกาลสมัย เช่นเมื่อทรงแสดงธรรมแก่ผู้ปกครอง ก็ทรงแสดงทศพิธราชธรรม คือธรรมสำหรับพระราชา ๑๐ ประการ เพราะศูนย์รวมของการปกครอง หรือกลไกสำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครอง ตั้งต้นแต่พระราชาผู้เป็นพระประมุขของรัฐ ฉะนั้น หลักทศพิธราช-

ธรรมจึงเน้นความสำคัญของผู้นำ หรือเน้นที่ตัวผู้นำ ว่าจะต้องมีคุณสมบัติหรือมีคุณธรรมอะไรบ้าง จึงจะนำประเทศชาติไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุข ได้ทรงแสดงอปริหานิยธรรม คือธรรมอันจะไม่ก่อให้เกิดความเสื่อม แต่ก่อให้เกิดความเจริญอย่างเดียว ๗ ประการ[๑] แก่คณะเจ้าลิจฉวีผู้ปกครองแคว้นวัชชี ซึ่งมีจุดสำคัญของการปกครองอยู่ที่การร่วมมือร่วมใจกันของคณะผู้ร่วมดำเนินการปกครอง หรือเรียกสั้น ๆ ว่าคณะปกครอง ฉะนั้นหลักอปริหานิยธรรมจึงเน้นที่ความสามัคคีพร้อมเพรียงและความเป็นธรรมของคณะผู้ปกครอง นอกจากนี้ ก็ยังได้ทรงแสดงหลักธรมปลีกย่อยอันเนื่องในการปกครองและเกี่ยวกับผู้ปกครองไว้อีกมาก

ดังเช่น ครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในแคว้นสักกะ ตอนเช้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในศากยนิคมแห่งหนึ่ง ในขณะที่พราหมณ์คฤหบดีกำลังประชุมกันอยู่ในสภาด้วยกรณีย์บางอย่าง ขณะนั้น ฝนลูกเห็บตก พระพุทธเจ้าจึงเสด็จหลบฝน

---

(๑) อปริหานิยธรรม ๗ คือ ๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์, ๒. พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงร่วมกันทำ, ๓. เคารพบัญญัติหรือกฎเกณฑ์ของชาววัชชี ไม่เหยียบย่ำลบล้างของเก่าตั้งของใหม่ขึ้นมาตามอำเภอใจ, ๔. ให้ความเคารพนับถือวัชชีผู้ใหญ่ ด้วยการไต่ถามรับฟังความคิดเห็นของท่าน, ๕. ให้เกียรติและคุ้มครองสตรีไม่ให้ถูกข่มเหง, ๖. เคารพบูชาสิ่งอันเป็นที่เคารพนับถือของปวงชน, ๗. บำรุงและปกป้องผู้ประพฤติธรรม (บรรพชิต) เพื่อจักได้อยู่เป็นหลักในทางศีลธรรมแก่ประชาชน (ที.มหา. ๑๐/๖๘/๘๖).

เข้าไปในสภา พวกพราหมณ์คฤหบดีได้เห็นพระองค์แล้ว กล่าวว่า สมณะโล้นพวกไหน คงจะไม่รู้จักสภาธรรม คือธรรมบัณฑิตขนบธรรมเนียมของสภา พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า *“สภาที่ไม่มีสัตบุรุษ (คือผู้สงบ) หรือคนดี ไม่ชื่อว่าสภา ผู้ไม่พูดเป็นธรรม ไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ ผู้ละ (หรือสงบ) ราคะ โทสะ โมหะ พูดเป็นธรรม ย่อมชื่อว่าสัตบุรุษ”*(๑) เป็นอันว่าได้ทรงประกาศว่าพระองค์ทรงรู้จักสภาธรรม

ดังนี้ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำหรับการปกครองที่พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้นั้นมีลักษณะเป็นกลาง ๆ สามารถนำมาปรับใช้ได้กับการปกครองทุกรูปแบบ ในทางทฤษฎีนั้นดูเหมือนว่าคำสอนหรือหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้แต่ละหมวดหรือแต่ละเรื่องเหล่านี้ต่างกันหรือแยกจากกัน แต่ในทางปฏิบัติหลักธรรมต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันเสมอ ดังเช่นเรื่องทศพิธราชธรรมและอปริหานิยธรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็หมายความว่า ผู้ปกครองควรปฏิบัติตนตามหลักทศพิธราชธรรมและหลักอปริหานิยธรรมรวมทั้งตามหลักปกครองประการอื่นเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการปกครอง อันอาจจะสรุปเข้าในคำเดียว คือ โดยธรรม เพื่อธรรม ได้แก่โดยความเป็นธรรมเพื่อความเป็นธรรม ฉะนั้น ธรรมทางการปกครองแม้จะมีเป็นอันมาก แม้ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ดี ที่ศาสตร์การปกครอง

---

(๑) สํ.ส. ๑๕/๒๗๐/๗๒๔-๕

ต่าง ๆ แสดงไว้ก็ดี ก็รวมเข้าในคำเดียวว่า โดยธรรม เพื่อธรรม ที่จะให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล และความสุขอันเป็นความเจริญงอกงามไพบูลย์ต่าง ๆ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงพระเจ้าจักรพรรดิไว้โดยความว่า พระเจ้าจักรพรรดิ ทรงยังจักรคืออำนาจให้เป็นไปโดยธรรม จึงเป็นผู้ที่ใคร ๆ ปฏิวัติมิได้ หลักธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบในการปกครองเพื่อให้เป็นไปโดยธรรมนั้น ก็คือ ทรงรู้เหตุ ทรงรู้ผล ทรงรู้ประมาณ ทรงรู้กาลเวลา ทรงรู้บริษัท แม้พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกัน ทรงประกอบด้วยธรรม ทรงยังจักรคือธรรมอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป ซึ่งจักรคือธรรมของพระพุทธเจ้านั้นก็ไม่มีใคร ๆ ที่จะปฏิวัติได้ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้จักเหตุ ทรงรู้จักผล ทรงรู้จักประมาณ ทรงรู้จักกาลเวลา ทรงรู้จักบริษัท[๑] ดังนี้ ได้มีภิกษุรูปหนึ่ง กราบทูลพระพุทธเจ้าว่าใครเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า คือธรรมนั่นเองเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิจึงได้ทรงเคารพนับถือธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นใหญ่ ตรัสใช้คำว่า ธรรมาธิปไตย มีธรรมเป็นใหญ่[๒] ฉะนั้น เมื่อทุกฝ่ายยอมรับนับถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นธรรมาธิปไตย ตามที่พระพุทธเจ้า

---

(๑) อง. ปญฺจก. ๒๒/๑๖๖/๑๓๑

(๒) อง. ปญฺจก. ๒๒/๑๖๗/๑๓๓

ตรัสสรุปไว้อย่างย่อที่สุดนี้ ก็สำเร็จประโยชน์ของการปกครองได้ทั้งหมด

การปกครองแบบไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น แต่โบราณกาลมา มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุขมีรูปแบบมาจากคตินิยมดั้งเดิมของไทยเองเป็นที่ตั้ง ประกอบกับธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแกน และก็วิวัฒนาการมาโดยลำดับตามคตินิยม แบบนานาประเทศที่เกี่ยวข้อง เช่น แบบพราหมณ์จากอินเดีย และแบบอื่น ๆ ที่เป็นมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบันนี้ ตามความเหมาะสมแก่ประเทศไทย คนไทย โดยมีธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม เป็นรากฐาน เป็นแกนมาโดยตลอด และมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขมาโดยตลอด ลักษณะที่พระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณมาทรงปฏิบัติเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทรงปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำนั้น มีปรากฏในประวัติการณ์ของคนชาติไทย นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา และปรากฏอย่างชัดเจนเป็นระบบขึ้นเท่าที่ค้นได้ในประวัติศาสตร์ก็คือในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรูปของพระราชานุกิจที่กำหนดไว้ในกฎมนเทียรบาลดังเช่น กฎมนเทียรบาลในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้น อันเป็นแบบแผนสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเป็นประจำวันในการปกครอง

แผ่นดิน พระราชานุกิจที่ได้ตราไว้ในกฎมนเทียรบาลที่ตั้งขึ้นครั้งกรุงศรีอยุธยาดังกล่าวนี้ พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงปฏิบัติตามสืบ ๆ กันมาทุกพระองค์ ตั้งแต่ครั้งปรากฏกฎมนเทียร-บาลในสมัยกรุงศรีอยุธยามาจนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แม้จะมีเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็เพียงรายละเอียดส่วนสารัตถะนั้นยังคงเดิม จะขอยกมาพอเป็นตัวอย่างเฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดังนี้

"๙ นาฬิกา เสด็จประทับหอพระฯ

ฯลฯ

๒๓ นาฬิกา โหรและราชบัณฑิตเข้าเฝ้า ทรงสนทนาธรรม"[๑] มาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ดังนี้

"๙ นาฬิกา เสด็จลงทรงบาตร

๑๐ นาฬิกา เสด็จออกท้องพระโรง ถวายภัตตาหารเลี้ยงพระสงฆ์ในท้องพระโรง ฯลฯ

๑๙ นาฬิกา เสด็จออกท้องพระโรง ทรงสดับพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่ง ฯลฯ"[๒]

จากตัวอย่างที่ได้ยกมาพอเป็นสังเขปข้างต้นนี้ จะเห็น

---

(๑) **ยิ่งด้วยพระบารมี.** อนุสรณ์การตรวจพลและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์, กองทัพบกจัดพิมพ์, ๗ ธันวาคม ๒๕๐๒ หน้า ๘๔.

(๒) เล่มเดียวกัน. หน้า ๘๖.

ได้ว่า พระพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการปกครองของไทยอย่างแนบแน่นมาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตกาลนานไกลมาจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน และหลักธรรมสำคัญที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดถือปฏิบัติในการทรงปกครองแผ่นดินสืบ ๆ กันมาแต่โบราณกาลนั้นก็คือ ทศพิธราชธรรม และราชธรรมประการอื่น ๆ ที่พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ เช่น ราชสังคหวัตถุ ๕,(๑) จักรวรรดิวัตร ๑๒,(๒) พละ ๕(๓) เป็นต้น จากพระราชจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์ไทยดังที่ปรากฏใน

---

(๑) ราชสังคหวัตถุ ๕ คือ ๑. สัสสเมธะ ความสามารถในการบำรุงข้าวกล้า, ๒. ปุริสเมธะ ความสามารถในการบำรุงเลี้ยงคน, ๓. สัมมาปาสะ ความสามารถผูกมัดน้ำใจประชาชน, ๔. วาจาเปยยะ มีวาจาควรดื่ม, และ นิรัคคฬะ สงบราบคาบปราศจากโจรภัยจนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นคำรบ ๕ (สํ.ส. ๑๕/๑๑๐/๓๕๑).

(๒) จักรวรรดิวัตร ๑๒ คือ ๑. โอวาทสั่งสอนข้าราชสำนัก, ๒. ผูกมิตรไมตรีกับนานาประเทศ, ๓. สงเคราะห์พระราชวงศ์, ๔. เกื้อกูลคฤหบดีชน, ๕. อนุเคราะห์ประชาราษฎร, ๖. อุปการะสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ, ๗. อนุรักษ์ฝูงสัตว์ไม่ให้มีภัย, ๘. ปราบปรามการทุจริตส่งเสริมการสุจริต, ๙. สนับสนุนทุนทรัพย์แก่ผู้ประกอบสัมมาชีพ, ๑๐. เข้าใกล้ไต่ถามเรื่องบาปบุญคุณโทษกับสมณะพราหมณ์, ๑๑. หักห้ามจิตใจจากอธรรมทั้งปวง, ๑๒. พยายามเลิกละความละโมบโลภมากในทางที่ไม่ถูกไม่ควร (ที.ปาฏิ. ๑๑/๖๕/๓๕).

(๓) พละ ๕ คือ ๑. กายพละ กำลังพระกาย, ๒. โภคพละ กำลังคือโภคสมบัติ, ๓. อมัจจพละ กำลังคืออำมาตย์, ๔. อภิชัจจพละ กำลังคือพระชาติสูง, ๕. ปัญญาพละ กำลังคือพระปัญญา (ขุ.ชา. ๒๗/๕๓๒/๒๔๔๔).

พระราชานุกิจดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าองค์พระประมุขของชาติทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการศึกษาและการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นประจำวันมิได้ขาด พระราชจริยาวัตรอันนี้มิได้ก่อให้เกิดผลดีเฉพาะแต่ในทางการปกครองแผ่นดินเท่านั้น แต่ยังเป็นผลดีแก่พระพุทธศาสนาอีกด้วย กล่าวคือ การที่ทรงสนทนาธรรมหรือทรงสดับพระธรรมเทศนาเป็นประจำทุกวันนั้น เป็นเหตุให้พระเถรานุเถระต้องเรียบเรียงหรือแปลคำสอนของพระพุทธศาสนาจากพระคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นบทเทศนาบ้าง เป็นบทวิสัชนาพระราชปุจฉาบ้าง ถวายเป็นประจำวันตามที่เห็นสมควรถวายหรือตามพระราชประสงค์ ด้วยเหตุนี้เอง ตำรับตำราทางพระพุทธศาสนาในภาษาไทย อันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการศึกษาพระพุทธศาสนา จึงได้เกิดมีขึ้นมาตั้งแต่ครั้งโบราณ เช่นพระไตรปิฎกแปล พระปฐมสมโพธิ (พระพุทธประวัติ) พระวิสุทธิมรรคแปล มิลินทปัญหาแปล เป็นต้น อันนับได้ว่าเป็นการส่งเสริมการศึกษา และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่งด้วย

เหตุไฉนพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองจึงจะต้องปฏิบัติทศพิธราชธรรม ตามคติทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าการปฏิบัติทศพิธราชธรรมก็คือการบำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับการปฏิบัติบารมีธรรม ๑๐ ประการ อันเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ต่างกันแต่ว่า การ

บำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองนั้น มุ่งผลคือความสุขของประชาชนในปกครอง ส่วนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น มุ่งผลคือความเป็นพระพุทธะหรือความหลุดพ้น ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทศพิธราชธรรมคือบารมีธรรมของผู้ปกครองแผ่นดิน เช่นเดียวกับบารมี ๑๐ คือบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งพระโพธิญาณหรือความหลุดพ้น ฉะนั้น ตามคติแห่งพระพุทธศาสนาจึงถือว่าทศพิธราชธรรมนั้น เป็นคุณธรรมจำเป็นสำหรับผู้ปกครองแผ่นดิน เพราะความผาสุกของแผ่นดินจะมีมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับบารมีของพระมหากษัตริย์ และขึ้นอยู่กับธรรมของผู้ปกครองทั้งปวง

ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน

ทั้งหมดที่กล่าวมาในตอนต้นนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาแห่งความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการปกครองของไทย ซึ่งถ้าจะกล่าวเจาะจงลงไปก็คือ เรื่องทศพิธราชธรรมกับองค์พระประมุขของชาติไทยนั่นเอง ในฐานะที่เป็นคุณธรรมหลักแห่งพระราชจริยาวัตรในการทรงปกครองแผ่นดินเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรทั้งปวง คุณธรรมนี้ได้เป็นที่ทรงยึดถือปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ไทยสืบเนื่องกันตลอดมาโดยมิได้ขาดสาย เพราะฉะนั้น การปกครองของเมืองไทยเรา

ตั้งแต่โบราณกาลจึงกล่าวได้ว่า แม้องค์พระมหากษัตริย์จะทรงอยู่ในฐานะที่เรียกว่า ***"สมบูรณาญาสิทธิ"*** หรือ ***"ปริมิตสิทธิ"*** ก็ตาม ก็จำกัดอยู่โดยธรรม คือทรงปกครองโดยธรรม คือธรรมปริมิตะ คือว่ากำหนดอยู่โดยธรรมทุกกาลสมัย ดังจะพึงเห็นได้ว่า องค์พระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมาแล้วนั้นมิได้ทรงมีพระบรมราชโองการในทางปกครองที่เป็นหลักสำคัญโดยลำพังพระองค์เดียว แต่ย่อมมีมุขอำมาตย์มนตรีและมีกฎหมายต่าง ๆ ที่บัญญัติขึ้นไว้สำหรับในการปกครอง ทรงบัญชาให้การปกครองนั้นเป็นไปตามตัวบทกฎหมายเป็นต้น ที่ได้ตราขึ้นไว้ในสมัยนั้น ๆ ซึ่งกล่าวได้ว่า เพื่อให้เป็นไปโดยธรรม หรือที่เรียกว่าโดยยุติธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น การปกครองแบบไทยตั้งแต่โบราณกาลมา คือตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัยมาก็ดี จากกรุงสุโขทัยมาแล้วก็ดี เมื่อได้รับนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ก็ย่อมเป็นไปเช่นนี้ เป็นธรรมปริมิตะอยู่เช่นนี้เสมอเหมือนกันหมด จะมียิ่งหรือหย่อนกันบ้างก็ตามยุคสมัยนั้น ๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็นพระประมุขของชาติไทยก็ได้ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมตามเยี่ยงโบราณราชประเพณีมาโดยตลอด นับแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นมา และได้ทรงประกาศพระราชปณิธานในการปกครอง

แผ่นดินไว้อย่างชัดเจน ดังพระปฐมบรมราชโองการที่ได้พระราชทานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ว่า ***“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”*** คำว่า โดยธรรมในพระบรมราชโองการนี้ พึงเข้าใจว่า ตามครรลองแห่งทศพิธราชธรรมและพระคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนานั่นเอง

คำสอนเรื่องทศพิธราชธรรมนั้น มีแสดงไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่าเป็นของเก่า มีมาก่อนพุทธกาล โบราณบัณฑิตนิยมแสดงถวายพระราชาผู้ปกครองประชาชน ครั้นพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้น ทรงเห็นว่าเป็นคำสอนที่ดีมีประโยชน์ จึงได้ทรงนำมาตรัสสอนโดยตรัสเล่าไว้ในคัมภีร์ชาดก อันเป็นที่รวมของเรื่องเก่าก่อนพุทธกาล เรียกคำสอนหมวดนี้ว่า ราชธรรมมี ๑๐ ประการคือ

๑. **ทาน** การให้ เพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์ บูชา เป็นต้น

๒. **ศีล** การระวังรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ตลอดถึงใจ ให้สงบเรียบร้อย

๓. **ปริจจาคะ** การเสียสละ เช่นการเสียสละสุขส่วนตน เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม การเสียสละสุขที่พอประมาณเพื่อประโยชน์สุขที่เป็นส่วนใหญ่ การเสียสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ การเสียสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต การที่ยอมเสียสละทั้งชีวิต ทั้งทรัพย์ทั้งอวัยวะเพื่อรักษาธรรม

๔. อาชชวะ ความซื่อตรง

๕. มัททวะ ความอ่อนโยน

๖. ตปะ ความเพียรพยายามเพื่อกำจัดความเกียจคร้าน และความชั่ว ในอันปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จด้วยดี ไม่ทอดทิ้งหน้าที่

๗. อักโกธะ ความไม่โกรธ ตลอดถึงไม่พยายาทมุ่งร้ายผู้อื่น

๘. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์มีชีวิตให้ได้ทุกข์เดือดร้อน

๙. ขันติ ความอดทนต่อความทุกข์ยาก ต่อถ้อยคำและเหตุการณ์อันไม่พึงประสงค์ทั้งปวง

๑๐. อวิโรธนะ การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากทางที่ถูกที่ควร ไม่ให้ผิดจากทำนองคลองธรรม แต่ให้เป็นไปตามธรรม[๑]

เนื่องจาก ราชธรรมมี ๑๐ ประการ จึงนิยมเรียกกันว่า ทศพิธราชธรรม ซึ่งแปลตรงตัวว่า ธรรมสำหรับพระราชา ๑๐ ประการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชจริยาวัตรเนื่องในทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง สำหรับประชาชนทั่วไปซึ่งส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยจะมีความรู้เกี่ยวกับทศพิธราชธรรมแล้วก็คงจะไม่เข้าใจหรือมองไม่เห็นว่า ทรงมีพระราชจริยาวัตรที่นับว่าเป็นการปฏิบัติทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง แต่สำหรับผู้ที่รู้

(๑) ขุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖.

เรื่องทศพิธราชธรรมดีก็คงประจักษ์ด้วยตนเองว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นทรงมีพระราชจริยาวัตรที่มั่นคงอยู่ในหลักทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในด้านต่าง ๆ เท่าที่ทรงปฏิบัติเป็นประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติและประชาชน นับแต่เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ซึ่งเป็นเวลายาวนานถึง ๔๒ ปีนั้น มีมากมายเกินกว่าที่จะบรรยายได้ในที่นี้ และพระราชกรณียกิจเหล่านั้น ก็ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงพระราชจริยาวัตรอันนับเนื่องในทศพิธราชธรรมทั้งนั้น ในที่นี้จะขอนำมาแสดงพอเป็นตัวอย่าง เพื่อประกอบความเข้าใจในเรื่องทศพิธราชธรรมแต่เพียงบางประการเท่าที่เวลาจะอำนวยให้

พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พวกเราคุ้นหูคุ้นตากันเป็นอย่างดี ก็คือการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในที่ต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และทุกครั้งที่เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนนั้น ก็จะพระราชทานสิ่งของต่าง ๆ แก่ประชาชนในถิ่นนั้น ๆ ตามความเหมาะสมแก่ปัญหาและความต้องการของพวกเขาเหล่านั้น เพื่อเป็นการช่วยบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนบ้าง เพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้นบ้าง เช่น ในดินแดนที่ห่างไกลไร้สถาน

ที่ศึกษา ก็พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้สร้างโรงเรียนตลอดถึงพระราชทานอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนในที่ที่ประชาชนขาดที่ทำมาหากิน ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดสรรที่ดินให้ประชาชนเข้าทำกินในรูปของโครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ เช่น โครงการฯ หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี โครงการฯ ทุ่งลุยลาย จังหวัดชัยภูมิ และพระราชทานที่นาของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในจังหวัดต่าง ๆ รวมกว่า ๕๐,๐๐๐ ไร่สำหรับจัดสรรให้ประชาชนผู้ยากจนทำกิน เป็นต้น ในบางท้องที่ที่ขาดแคลนอุปกรณ์การเกษตร ก็ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอุปกรณ์ที่จำเป็น พร้อมทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์เลี้ยงชนิดต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่ขาดแคลนน้ำก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างเหมืองฝายบ้าง อ่างเก็บน้ำบ้าง พระราชทานหรือพระราชทานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำบ้างเป็นต้น นอกจากจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพัสดุสิ่งของอันจำเป็นแก่การยังชีพและการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชดำริและพระราชดำรัสในทางวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์และพัฒนาการศึกษา การอาชีพ การสุขอนามัย และความเป็นอยู่ของประชาชนอีกเป็นอเนกประการ ดังเป็นที่รู้กันอยู่ สิ่งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่ประชาชนในลักษณะ

ต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ก็มีทั้งส่วนที่พระราชทานจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และจากทุนทรัพย์ที่มีผู้โดยเสด็จพระราชกุศล ที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างนี้ก็คือพระราชจริยาวัตรในส่วนที่เป็นการทรงปฏิบัติ **ทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๑ คือ ทาน** การให้ปันอันเป็นการเฉลี่ยความสุขแก่ผู้อื่นตามควรแก่ฐานะนั้นเอง และจะเห็นได้ว่า สิ่งที่พระราชทานแก่ประชาชนนั้น มีทั้งพัสดุสิ่งของและความรู้ความคิดอันเป็นประโยชน์ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระราชจริยาวัตรในทศพิธราชธรรมข้อที่ ๑ คือ ทานนั้น ได้ทรงปฏิบัติอย่างครบถ้วน คือทั้งอามิสทาน การให้ปันพัสดุสิ่งของและธรรมทาน การให้ปันธรรม คือ ความรู้ความคิด และข้อแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อผู้รับในด้านต่าง ๆ

ผู้ที่มีโอกาสได้เฝ้าแหนหรือใกล้ชิดพระยุคลบาท คงจะได้ประจักษ์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงมีพระราชจริยาวัตรทั้งทางพระกายและพระวาจาสงบเรียบร้อยงดงาม ทรงดำรงพระองค์อยู่ในความสงบและมั่นคง ไม่ว่าจะเสด็จฯ หรือประทับ ณ ที่ใด ๆ ไม่ว่าจะอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ใด ๆ ไม่ทรงกระทำการใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดเป็นทุกข์เป็นโทษแก่ผู้อื่น ตรงกันข้าม ทรงปฏิบัติแต่พระราชภารกิจอันจะก่อประโยชน์สุขทั้งแก่พระองค์เองและผู้อื่นเท่านั้น ไม่ตรัสพระวาจาอันจะก่อให้เกิดความแตกร้าวและเสียหายต่อผู้อื่น แต่ตรัสเท่าที่จำเป็นและในสิ่งที่มีประโยชน์เท่านั้นอันแสดงถึงการที่ทรงควบคุมพระองค์

ได้เป็นเลิศในทุกสถานการณ์ ฉะนั้น ไม่ว่าพระองค์จะเสด็จฯ หรือประทับอยู่ ณ ที่ใด จึงเป็นที่เย็นใจของผู้ใกล้ชิด เป็นที่เคารพยำเกรงของผู้ประสบพบเห็น และเป็นที่ชื่นชมของพสกนิกรทั่วไป พระราชจริยาวัตรอันสงบเยือกเย็นและงดงามดังนี้ นับได้ว่าเป็นการทรงปฏิบัติใน **ทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๒ คือ ศีล** การระวังรักษาความประพฤติทางกาย ทางวาจาให้สงบเรียบร้อยด้วยทรงรักษาพระราชหฤทัยให้สงบเรียบร้อย นอกจากจะทรงดำรงพระองค์อยู่ในศีลอย่างมั่นคงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงใฝ่พระราชหฤทัยศึกษาและปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดมามิได้ขาด ทำให้พระราชหฤทัยประกอบด้วยพระคุณธรรมอื่น ๆ อีกอเนกประการ อันเป็นผลสนับสนุนให้ทรงดำรงพระองค์อยู่ในศีลอย่างมั่นคงได้โดยไม่ลำบากจนกลายเป็นพระปกตินิสัย ซึ่งเป็นศีลแท้ดังเป็นที่ปรากฏแก่เราท่านทั้งหลายแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เวลาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในถิ่นต่าง ๆ ทุกภาคของพระราชอาณาจักรประมาณปีละ ๘ เดือน ท้องถิ่นที่เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนนั้น บางแห่งก็ทุรกันดารมาก บางแห่งถึงต้องเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเป็นระยะทางนับเป็นกิโลเมตร แต่ก็มิได้ทำให้ทรงย่อท้อพระราชหฤทัย เพราะทรงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นในอันที่จะเสด็จฯ ไปให้ถึงที่ที่มีปัญหา ทรงมีพระ

ราชประสงค์ที่จะเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรทุกข์สุขของประชาชนด้วยพระองค์เอง เพื่อที่จะได้ทรงประจักษ์ถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนโดยตรงด้วยพระองค์ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้พระราชทานความช่วยเหลือหรือที่จะพระราชทานพระราชดำริแนะนำได้อย่างถูกต้อง คราวหนึ่งได้ทรงมีพระราชดำรัสกับนักข่าวว่า *"ในหลาย ๆ ประเทศสถาบันกษัตริย์เปรียบเสมือนรูปปิระมิดที่มีประชาชนเป็นฐาน สูงขึ้นไปก็มีบรรดาข้าราชการต่าง ๆ และกษัตริย์อยู่บนยอดปิระมิด แต่หน้าที่ของพระมหากษัตริย์ไทยในปัจจุบันกลับกัน เป็นปิระมิดที่คว่ำหัวลง คือประชาชนทั้งหลายอยู่ข้างบนและสถาบันกษัตริย์อยู่ที่จุดล่างสุดทำหน้าที่บริการสนองความต้องการของประชาชนที่อยู่ข้างบน"*(๑) จากพระราชดำรัสนี้แสดงถึงพระราชปณิธานในอันที่จะทรงปฏิบัติพระองค์ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนตามพระปฐมบรมราชโองการที่พระราชทานแก่ประชาชนว่า ***"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"*** ด้วยพระราชปณิธานดั่งนี้นั่นเอง ที่กระตุ้นเตือนให้พระองค์ทรงเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์เสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในที่ทุกสถานไม่ว่าจะใกล้ไกลหรือยากลำบากเพียงไรดังเป็นภาพที่คุ้นตาของพวกเรา

---

(๑) อ้างในหนังสือเรื่อง *"สมเด็จพระภูมิพลมหาราช พระมหากษัตริย์ยอดนักพัฒนา"* สมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ พิมพ์เผยแพร่, พ.ศ. ๒๕๓๐ หน้า ๒๕-๒๖

ทั้งหลายอยู่แล้ว ซึ่งอันที่จริงแล้วโดยฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะสูงสุดของชาติ พระองค์ไม่จำต้องทรงปฏิบัติดังกล่าวมาแล้วข้างต้นก็ได้ แต่ด้วยพลังแห่งพระมหากรุณาและพระราชปณิธานอันแน่วแน่ จึงทำให้พระองค์ไม่อาจจะทรงเฉยเมยต่อความเป็นไปของพสกนิกรของพระองค์ได้ พระราชกรณียกิจในส่วนนี้ นับได้ว่าเป็นการเสียสละประโยชน์สุขส่วนพระองค์เพื่อประชาชนและประเทศชาติโดยแท้ นับได้ว่าเป็นพระราชจริยาวัตรใน **ทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๓ คือ ปริจจาคะ** การเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อย่างเที่ยงตรงต่อภาระหน้าที่ เที่ยงตรงต่อกาลเวลา และเที่ยงตรงต่อพระราชปณิธานในพระราชหฤทัยที่ทรงมีต่อพสกนิกร โดยมิได้ทรงละเลยและย่อท้อนั้น นับว่าเป็นพระราชจริยาวัตร ใน **ทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๔ คือ อาชชวะ** ความซื่อตรงต่อตนเองต่อหน้าที่ และต่อประชาชน และด้วยพระราชสำนึกในพระคุณธรรมข้อนี้นั่นเอง บางครั้งแม้จะทรงพระประชวร หากไม่มีพระอาการมากจนเกินไป ก็จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจโดยมิได้ทรงผัดเพี้ยน

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะในวโรกาสใด หรือ ณ สถานที่ใด

จะทรงมีความละมุนละไมและอ่อนโยนเสมอ เป็นต้นว่า ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับประชาชนตามควรแก่ฐานะด้วยพระพักตร์ที่ยิ้มแย้ม ด้วยพระสุรเสียงที่อ่อนโยนเป็นปกติโดยมิได้ทรงแบ่งชั้นวรรณะ และโดยที่มิได้ทรงถือพระองค์ บ่อยครั้งที่เราจะเห็นภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับราบบนพื้นเพื่อทรงสนทนากับประชาชน พระราชจริยาวัตรในส่วนนี้นับได้ว่าทรงปฏิบัติ ใน **ทศพิธราชธรรมข้อที่ ๔ คือ มัททวะ** ความอ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่งถือตัว และด้วยพระคุณธรรมข้อนี้นั่นเองจึงทรงเป็นที่เคารพรักของประชาชนทั่วไปไม่ว่าจะเสด็จฯ ที่ไหนประชาชนต่างก็พอใจที่จะเฝ้าชมพระบารมีโดยไม่รู้จักเบื่อ บางคนอาจจะเดินทางมาจากที่ไกล ๆ เพียงเพื่อขอให้ได้เฝ้าชมพระบารมีเท่านั้นก็พอใจแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานโครงการและพระราชดำริไว้มากมายหลายสาขา ในอันที่จะบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน ตลอดถึงได้ทรงติดตามตรวจสอบผลอันจะพึงได้จากโครงการและพระราชดำรินั้น ๆ โดยใกล้ชิดเสมอ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ นั้นด้วยพระองค์เองเสมอมิได้ขาด เมื่อทรงพบข้อบกพร่อง ก็จะทรงพยายามปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น เมื่อทรงเห็นว่าได้ผลดีมีประโยชน์ก็จะพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ส่งเสริมให้พัฒนายิ่ง ๆ ขึ้น

นี้นับว่าเป็นพระราชวิริยะอุตสาหะในอันที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาสิ่งที่จะเป็นประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติและประชาชนโดยแท้ พระองค์ทรงมีพระราชวิริยะอุตสาหะในพระราชกรณียกิจส่วนนี้อย่างมิรู้จักหยุดยั้ง ฉะนั้น ในปัจจุบันจึงมีโครงการตามพระราชดำริในสาขาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากว่า ๑,๐๐๐ โครงการซึ่งโครงการเหล่านี้มีลักษณะคล้ายเป็นการเริ่มต้นให้รัฐบาลก่อน เป็นแบบที่เรียกกันว่า Pilot Project เมื่อทรงริเริ่มแล้ว รัฐบาลเห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงก็จะเข้ามาร่วมสนับสนุนในภายหลัง เหล่านี้คือพระราชจริยาวัตรใน **ทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๖ คือ ตปะ** ความเพียรพยายามเพื่อกำจัดสิ่งเลวร้ายและสร้างสรรค์สิ่งดีงาม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งในรูปของวัตถุธรรมและนามธรรม

ส่วนพระราชจริยาวัตรอันแสดงออกซึ่งพระเมตตาต่อปวงพสกนิกรในทุกโอกาสที่เสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ไม่เคยทรงแสดงความเกรี้ยวกราดแข็งกระด้างต่อใคร ๆ แต่ทรงปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ด้วยความสุภาพอ่อนโยนอย่างพอเหมาะพอควรแก่สถานะนั้นนับเป็นการทรงปฏิบัติใน **ทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๗ อักโกธะ** ความไม่โกรธไม่แข็งกระด้างและไม่พยาบาทมุ่งร้ายต่อใคร ๆ พระคุณธรรมข้อนี้ คงเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคนอยู่แล้วเช่นกัน

เนื่องจากทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม

ข้อ อักโกธะ คือความไม่โกรธ ไม่พยาบาทมุ่งร้ายต่อใคร ๆ จึงเป็นการตัดทางที่จะนำไปสู่การกระทำใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายต่อผู้อื่นอย่างปราศจากศีลธรรมและเหตุผลด้วย และก็ไม่เคยปรากฏว่า ได้ทรงกระทำการใด ๆ อันเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น ตลอดไปถึงสัตว์ด้วย มีแต่พระราชทานความร่มเย็นอันเป็นพระมหากรุณาในลักษณะต่าง ๆ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ใน **ทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๘ คือ อวิหิงสา** ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน อย่างบริบูรณ์

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างทั้งหมดนี้ ล้วนแสดงให้เห็นพระคุณธรรมอีกข้อหนึ่งคือ **ขันติ ความอดทน อันเป็นทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๙** เพราะในการทางปฏิบัติพระราชกรณียกิจในหลาย ๆ โอกาสในหลาย ๆ สถานที่ ต้องทรงบุกป่าฝ่าดงไปเป็นระยะทางไกล ๆ บางครั้งก็ต้องทรงพระดำเนินไปท่ามกลางแสงแดดที่ร้อนระอุบ้าง ท่ามกลางสายฝนบ้าง และพระราชกรณียกิจที่ต้องทรงปฏิบัตินั้นก็มีมากมายจนแทบจะไม่มีเวลาทรงพระสำราญส่วนพระองค์ แต่ถึงกระนั้น ก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยมิได้ทรงย่อท้อ ทั้งนี้ก็ด้วยพลังแห่งพระขันติธรรมอันเต็มเปี่ยมอยู่ในพระราชหฤทัยนั่นเอง

และเมื่อประมวลพระราชจริยาวัตรทั้งมวลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเข้าด้วยกันก็จัดได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในทำนองคลองธรรมและต้องตามพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทั้งหลายในอดีตได้ทรงปฏิบัติสืบ ๆ กันมาแต่โบราณ ไม่ทรงปฏิบัติพระองค์แผกเพี้ยนไปจากขัตติยราชประเพณีอันดีงาม และไม่ทรงละเลยคุณธรรมในทางพระศาสนา ไม่ทรงแสวงหาความสุขสำราญส่วนพระองค์โดยทรงละเลยพระราชภารกิจอันจะพึงปฏิบัติ หรือก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ประชาชน แต่ตรงกันข้าม ทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการพระศาสนาและศีลธรรม ทรงปฏิบัติรักษาขนบประเพณีอันดีงามของชาติ และทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนในทุกด้าน ทั้งหมดนี้นับได้ว่าเป็นพระราชจริยาวัตรใน**ทศพิธราชธรรมข้อสุดท้าย คือ อวิโรธนะ** การไม่ปฏิบัติให้ผิดจากที่ถูกที่ควร ไม่ผิดจากทำนองคลองธรรมก็คือปฏิบัติให้เป็นไปตามธรรมดังที่ได้ตรัสไว้ในพระปฐมบรมราชโองการว่า ***“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม”*** นั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมานี้อย่างสอดคล้องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐบาลและประชาชน โดยมิได้ทรงยกหรือแยกพระองค์ออกไปเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากรัฐบาลและ

ประชาชนโดยฐานที่ทรงเป็นองค์พระประมุขแห่งชาติ ก็ด้วยทรงปฏิบัติพระองค์ตามหลักของทศพิธราชธรรม เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของปวงพสกนิกร เช่นเดียวกับที่คนไทยทั้งปวงปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมืองนั่นเอง ทรงมีพระราชสำนึกอยู่เสมอว่าคนไทยทุกคนไม่ว่าจะในฐานะเป็นองค์พระประมุขแห่งรัฐคณะรัฐบาล หรือประชาชนสามัญทั่วไป ต่างก็จะต้องใช้สติปัญญาความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองตามควรแก่สถานภาพของตน ด้วยสำนึกในความเป็นชาติและโดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักเป็นแกนแห่งการกระทำเสมอเหมือนกันไม่มียกเว้น ในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ นั้น จึงทรงปฏิบัติด้วยพระราชสำนึกและตามพระคุณธรรมมีทศพิธราชธรรม เป็นต้น เยี่ยงที่คนไทยทั้งหลายในทุกฐานะปฏิบัติกันอยู่โดยฐานที่เป็นคนไทย เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ตลอดมามิได้หยุดหย่อน นับแต่เริ่มรัชกาลเป็นต้นมาจนทุกวันนี้ ในปัจจุบันมีคณะกรรมการซึ่งมาจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลปฏิบัติสนองพระราชดำริทุกแห่ง และมีคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เรียกสั้นว่า กปร. มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่ปวงประชาชนชาวไทยอย่างหาที่สุดมิได้

ตามที่ได้กล่าวมาค่อนข้างจะยืดยาวนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง และผลของการที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมนั้นก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติและประชาชนอย่างไร ทั้งยังเป็นการชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า สำหรับชาติไทยนั้น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งที่จะแยกจากกันไม่ได้ เพราะชาติก็คือเอกภาพแห่งปวงชน ปวงชนจะมีเอกภาพได้ก็เพราะมีพระมหากษัตริย์หรือผู้นำเป็นจุดรวมใจ พระมหากษัตริย์หรือผู้นำที่จะเป็นจุดรวมใจของปวงชนได้นั้นจะต้องมีพระศาสนาคือคุณธรรมเป็นที่ยึดมั่น เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นที่พึ่งได้ของปวงชน พระศาสนาคือคุณธรรมจึงเท่ากับเป็นจุดศูนย์กลางของเอกภาพแห่งชาติ เพราะจะต้องเป็นหลักยึดสำหรับทุกคนในชาตินับแต่พระมหากษัตริย์ตลอดไปจนถึงประชาชนทั้งปวง โดยนัยนี้ แม้คำสอนเรื่องทศพิธราชธรรมก็เช่นเดียวกัน เป็นหลักธรรมที่ไม่เพียงแต่พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่ควรปฏิบัติ แม้รัฐบาล ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ก็ควรปฏิบัติ เพราะแต่ละคนก็มีส่วนในการปกครองด้วยกันทั้งนั้น ต่างกันแต่มากน้อยไปตามฐานะ เริ่มแต่ปกครองตน ปกครองสังคม ตลอดไปจนถึงปกครองประเทศ แต่ที่ทรงยกพระราชาขึ้นมาแสดงก็

เพราะว่า พระราชาหรือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธงของประเทศชาติ ทรงเป็นแบบอย่างของประชาชน และเป็นที่ปรากฏชัดกว่าบุคคลใด ๆ ในสังคมเดียวกัน ฉะนั้น จึงทรงอยู่ในฐานะที่ต้องให้ความสำคัญและเน้นเป็นพิเศษ เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่คนทั่วไป ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทั้งหลายได้ทรงปฏิบัติมาแล้วเป็นอย่างดียอดเยี่ยม

ขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และถ้าจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องไม่ถูกไม่ควรประการใด ขอพระราชทานอภัยและขออภัยท่านผู้ฟังทั่วไป

ขออำนวยพรแก่ทุกท่านที่มาร่วมฟังการบรรยาย และขอเชิญให้ร่วมอธิษฐานจิตถวายพระพรให้ทรงพระเจริญ

ขออำนวยพร.

ทศพิธราชธรรม

ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อำนวยพร ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

อาตมภาพรู้สึกยินดีที่ได้มามีส่วนร่วมบรรยายพิเศษในการสัมมนาครั้งนี้ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสัมมนาที่มีความสำคัญ เพราะเป็นการสัมมนาข้าราชการระดับบริหารและสมาชิกชมรมนักบริหารข้าราชการพลเรือน ซึ่งถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการสัมมนาผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบทางการปกครองในสาขาและระดับต่าง ๆ ภายใต้หัวเรื่องว่า *"การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราชธรรม"* โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในมหามงคลวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ และเพื่อให้ข้าราชการพลเรือนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทศพิธราชธรรม ตลอดถึงเพื่อรณรงค์ให้ข้าราชการทุกระดับชั้นปฏิบัติตนและบริหารราชการตามหลักธรรมในทศพิธราชธรรม สำหรับหัวข้อที่อาตมภาพ รับมอบหมายให้บรรยายในวันนี้คือ *"ทศพิธราชธรรมและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"*

บรรยาย ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล : ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๐

ตามหัวข้อที่กำหนดให้นี้ ก็คงจะมีประเด็นสำคัญอยู่ ๒ ประเด็น คือทศพิธราชธรรมคืออะไร และพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวเนื่องกับทศพิธราชธรรมอย่างไร ฉะนั้น การบรรยายก็จะดำเนินไป ๒ ประเด็นนี้

เมื่อพูดถึงทศพิธราชธรรม ก็มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยเข้าใจว่าเป็นคุณธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์หรือพระราชาทรงประพฤติปฏิบัติ ฉะนั้น สามัญชนคนทั่วไปจึงไม่มีสิทธิที่จะนำมาปฏิบัติหรือไม่ใช่หน้าที่ของประชาชนทั่วไปที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ยังคลาดเคลื่อน อันที่จริงนั้นธรรมทุกข้อเป็นของกลาง ใคร ๆ ก็สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ แต่ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันออกไปนั้น ก็เรียกไปตามโอกาสและบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหรือทรงสั่งสอนเท่านั้น ทศพิธราชธรรมก็เช่นเดียวกัน คำสอนหมวดนี้ได้ชื่อว่า ราชธรรม ก็เพราะโบราณบัณฑิตทั้งหลายนิยมแสดงแก่พระราชาซึ่งเป็นผู้ปกครองประชาชนมาตั้งแต่โบราณกาลก่อนพุทธกาล ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ก็ได้ทรงนำมาสั่งสอนต่อมาเพราะทรงเห็นว่าเป็นคุณธรรมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติได้จริง และเนื่องจากธรรม หมวดนี้มี ๑๐ ประการ จึงนิยมเรียกกันว่า **ทศพิธราชธรรม** ซึ่งแปลว่า ราชธรรม ๑๐ ประการ นอกจากทศพิธราชธรรมแล้ว พระพุทธศาสนายังได้แสดงหลักธรรมทางการปกครองประการอื่น ๆ ไว้อีกมาก เช่น

ราชสังคหวัตถุ ๕[๑] จักรวรรดิวัตร ๑๒,[๒] พละ ๕[๓] เป็นต้น แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเรื่องทศพิธราชธรรมเท่านั้น

ทศพิธราชธรรมนั้น หากพิจารณาด้วยดีแล้วจะเห็นว่า มิใช่เป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองสูงสุด คือพระราชาหรือพระมหา-กษัตริย์เท่านั้น แต่เป็นธรรมสำหรับผู้ทำหน้าที่ปกครองทั่ว ๆ ไป ตั้งแต่ระดับชาติ ตลอดลงมาจนถึงระดับประชาชนในชาติทั่วไป จะแตกต่างกันก็ตรงที่ขอบเขตแห่งความรับผิดชอบในการปกครอง ซึ่งก็คงมากน้อยแตกต่างกันไปตามฐานะของบุคคลนั้น ๆ ทั้งนี้ เพราะ ความผาสุกของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ นับแต่ครอบครัวไปจนถึงประเทศชาตินั้น ขึ้นอยู่กับผู้นำหรือผู้

---

(๑) ราชสังคหวัตถุ ๕ คือ ๑. สัสสเมธะ ความสามารถในการบำรุงข้าวกล้า, ๒ ปุริสเมธะ ความสามารถในการบำรุงเลี้ยงคน, ๓. สัมมาปาสะ ความสามารถผูกมัดน้ำใจประชาชน, ๔. วาจาเปยยะ มีวาจาควรดื่ม, และ ๕. นิรัคคฬะ สงบราบคาบปราศจากโจรภัยจนถึงทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นคำรบ ๕ (สํ.ส. ๑๕/๑๑๐/๓๕๑).

(๒) จักรวรรดิวัตร ๑๒ คือ ๑. โอวาทสั่งสอนข้าราชสำนัก, ๒. ผูกมิตรไมตรีกับนานาประเทศ, ๓. สงเคราะห์พระราชวงศ์, ๔. เกื้อกูลคฤหบดีชน, ๕. อนุเคราะห์ประชาราษฎร, ๖. อุปการะสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ, ๗. อนุรักษ์ฝูงสัตว์ไม่ให้มีภัย, ๘. ปราบปรามการทุจริตส่งเสริมการสุจริต, ๙. สนับสนุนทุนทรัพย์แก่ผู้ประกอบสัมมาชีพ, ๑๐. เข้าใกล้ไต่ถามเรื่องบาปบุญคุณโทษกับสมณะพราหมณ์, ๑๑. หักห้ามจิตใจจากอธรรมทั้งปวง, ๑๒. พยายามเลิกละความละโมบโลภมากในทางที่ไม่ถูกไม่ควร (ที.ปาฏิ. ๑๑/๖๕/๓๕).

(๓) พละ ๕ คือ ๑. กายพละ กำลังพระกาย, ๒. โภคพละ กำลังคือโภคสมบัติ, ๓. อมัจจพระ กำลังคืออำมาตย์, ๔. อภิชัจจพละ กำลังคือพระชาติสูง, ๕. ปัญญาพละ กำลังคือพระปัญญา (ขุ.ชา. ๒๗/๕๓๒/๒๔๔๔).

ปกครองเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้ก็มิใช่ว่า เฉพาะผู้นำหรือผู้ปกครองเท่านั้นที่จะต้องปฏิบัติธรรมหรือรับผิดชอบต่อความผาสุกของหมู่คณะ ผู้อยู่ในปกครองไม่ต้องปฏิบัติธรรมหรือไม่ต้องรับผิดชอบ อันที่จริงทุกคนที่รวมอยู่ในหมู่คณะ หรือประเทศชาติเดียวกัน ต่างต้องรับผิดชอบต่อความผาสุกของกันและกันด้วยกันทั้งนั้น แต่สำหรับผู้นำนั้น ในฐานะที่เป็นผู้นำ จำต้องปฏิบัติตนให้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่ผู้ตามหรือผู้อยู่ในปกครองเป็นอันดับแรก จึงจะสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำ ฉะนั้น ผู้นำจึงอยู่ในฐานะที่ต้องรับผิดชอบหนักกว่าผู้อื่นในหมู่เดียวกัน ด้วยเหตุนี้เอง ในทางพระพุทธศาสนาจึงเน้นการปฏิบัติธรรมของผู้ที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองหมู่คณะหรือประเทศชาติมาก ดังมีพระพุทธพจน์ตรัสแสดงไว้ในที่แห่งหนึ่ง แปลความว่า

"เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากอยู่ ถ้าโคจ่าฝูงนำฝูงไปตรง โคทั้งปวงก็ย่อมไปตรงตามกัน ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ถ้าผู้ที่เขาสมมติว่าประเสริฐสุด (คือผู้นำ) ประพฤติเป็นธรรม (คือประพฤติถูกต้องยุติธรรม) ประชาชนนอกนี้ก็ย่อมประพฤติเป็นธรรมตามกัน ถ้าพระราชา (คือผู้นำ)ตั้งอยู่ในธรรมประเทศชาติตลอดพระราชอาณาเขตย่อมอยู่เป็นสุข" ดังนี้[๑]

---

(๑) องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๙๙/๗๐ : ขุ.ชา. ๒๘/๒๐/๕๐.

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทศพิธราชธรรมนั้น เป็นคุณธรรมที่ทุกคนผู้อยู่ร่วมในสังคมเดียวกันทั้งในฐานะผู้ปกครองทั้งในฐานะผู้อยู่ในปกครอง ควรประพฤติโดยเสมอหน้ากันเพื่อความผาสุกและความเจริญก้าวหน้าของสังคมของตน และเพราะฉะนั้น คุณธรรมหมวดนี้จึงอาจจะเรียกชื่อได้หลายอย่างตามฐานะของผู้นำไปปฏิบัติ เช่น หากพระราชาหรือพระมหากษัตริย์ทรงนำไปปฏิบัติ ก็เรียกว่าราชธรรม หากคณะรัฐบาลนำไปปฏิบัติ ก็เรียกว่า รัฐบาลธรรม (หรือรัฐปาลธรรม) หากผู้นำหรือผู้บริหารในระดับต่าง ๆ นำไปปฏิบัติก็เรียกได้ว่าบริหารธรรม หรือปริหารกธรรม ธรรมสำหรับการบริหารหรือสำหรับนักบริหาร หากพ่อบ้านแม่เรือนนำไปปฏิบัติ ก็เรียกได้ว่าคหบดีธรรม หรือถ้าประชาชนทั่วไปนำไปปฏิบัติ ก็เรียกได้ว่าประชาธรรม เป็นต้น ฉะนั้น ทศพิธราชธรรมจึงกล่าวได้ว่าเป็นคุณธรรมสำหรับผู้ปกครอง หรือนักบริหารทุกระดับชั้น หรือถ้าจะกล่าวกันอย่างกว้าง ๆ เป็นกลาง ๆ ก็กล่าวได้ว่า เป็นคุณธรรมสำหรับทุกคน ซึ่งความจริงข้อนี้จะเห็นได้ชัดเจนขึ้น เมื่อได้พิจารณาทศพิธราชธรรมเป็นข้อ ๆ ไป

ทศพิธราชธรรม หรือราชธรรม ๑๐ ประการนั้น ดังนี้

(๑) ทาน การสละวัสดุสิ่งของและให้วิชาความรู้เพื่อเกื้อกูลผู้อื่น และให้ประการอื่น ๆ เช่น กำลังกาย กำลังความคิด

ตลอดถึงให้การอบรมแนะนำ ที่รวมเรียกว่า ธรรมทาน

(๒) ศีล ควบคุมพฤติกรรมทางกายวาจาตลอดถึงใจให้เป็นปกติเรียบร้อย

(๓) ปริจจาคะ เสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม

(๔) อาชชวะ ความซื่อตรง

(๕) มัททวะ ความสุภาพอ่อนโยน

(๖) ตบะ ความเพียรพยายามในหน้าที่การงานจนกว่าจะสำเร็จโดยไม่ลดละ

(๗) อักโกธะ ความไม่แสดงความเกรี้ยวกราด โกรธแค้นต่อใคร ๆ

(๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้ทุกข์เดือดร้อน

(๙) ขันติ ความอดทนต่อความยากลำบากทั้งนี้เนื่องมาจากวัตถุธรรมและนามธรรม

(๑๐) อวิโรธนะ ความไม่ประพฤติปฏิบัติผิดไปจากทำนองคลองธรรม[(๑)]

คุณธรรม ๑๐ ประการดังที่กล่าวมานี้ ท่านทั้งหลายในฐานะที่เป็นนักบริหาร ก็คงจะเห็นได้ว่า มีความจำเป็นสำหรับผู้ปกครองหรือผู้บริหาร และมีความจำเป็นแม้แก่ผู้อยู่ในปกครอง

---

(๑) ขุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖.

หรือผู้ร่วมงานอย่างไร เพราะคุณธรรมแต่ละข้อมีความชัดแจ้งอยู่ในตัวแล้วจนเกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไรเพิ่มเติมอีก แต่บางท่านอาจจะยังไม่ค่อยคุ้นกับหัวข้องธรรมเหล่านี้นัก ในที่นี้จึงจะขอขยายความเพิ่มเติมอีกสักเล็กน้อย

คุณธรรมข้อที่ ๑ คือทาน นับว่ามีความสำคัญสำหรับผู้ปกครองเป็นอันดับแรก เพราะในฐานะที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองนั้นหากมองในแง่ของคุณธรรม ก็ควรจะเป็นผู้เอื้ออารีต่อคนในปกครอง รู้จักเอื้อเฟื้อแบ่งปัน สงเคราะห์ช่วยเหลือคนในปกครองของตนตามควรแก่โอกาสและเหตุการณ์ หากมองในแง่ของหน้าที่ ผู้ปกครองก็มีหน้าที่จะต้องบำบัดทุกข์บำรุงสุขคนในปกครองของตน ด้วยการให้วัตถุสิ่งของบ้าง ด้วยการให้วิชาความรู้บ้าง ด้วยการให้สิ่งที่ต้องการอื่น ๆ ตลอดถึงให้การอบรมแนะนำบ้าง เพื่อเขาเหล่านั้นจะได้ใช้เป็นเครื่องยังชีพและสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความผาสุกตามควรแก่อัตภาพ สิ่งเหล่านี้ ก็รวมอยู่ในคุณธรรมข้อที่เรียกว่า ทาน การให้นั่นเอง ส่วนผู้อยู่ในปกครอง เมื่อได้รับจากผู้ปกครองแล้ว ก็ควรจะให้ตอบด้วยความผาสุกของส่วนรวมจึงจะเป็นไปได้ เช่น เสียภาษีอากรแก่รัฐตามฐานะและหน้าที่ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือเมื่อได้รับการขอร้อง เป็นต้น ฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงควรให้แก่กันและกันตามฐานะและหน้าที่ของตน ๆ เพราะถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดให้แต่ฝ่ายเดียวหรือรับแต่ฝ่ายเดียว สุดท้ายก็คงจะไม่มีใครให้ เพราะไม่มีอะไร

จะให้อีกต่อไป

คุณธรรมข้อที่ ๒ คือศีล นั้นก็หมายความว่า ผู้ปกครองจะต้องประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม มั่นคงหนักแน่น อยู่ในระเบียบวินัย กฎหมายและขนบประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง วางตนให้เป็นหลักเป็นที่เชื่อถือของประชาชนได้ ในฐานะที่เป็นหลักเป็นประธานของหมู่คณะหรือประเทศชาติ ส่วนประชาชนก็จะต้องประพฤติเช่นเดียวกัน เพราะถ้าผู้นำทำดีอยู่คนเดียว แต่ประชาชนไม่เอาด้วย สังคมก็จะสงบเรียบร้อยไม่ได้ หรือถ้าประชาชนพยายามทำดี แต่ผู้นำไม่เอาด้วย ประชาชนก็เดือดร้อน ฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงต่างต้องมีศีลต่อกัน สังคมจึงจะสงบสุข

คุณธรรมข้อที่ ๓ คือ ปริจจาคะ ความเสียสละ โดยหน้าที่แล้วผู้ปกครองย่อมต้องเป็นคนเสียสละ หากไม่มีคุณธรรมข้อนี้ ก็เป็นผู้ปกครองที่ดีไม่ได้ เป็นผู้นำที่ดีไม่ได้ เพราะจะกลายเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อกอบโกยประโยชน์สุขส่วนตนถ่ายเดียว กล่าวสั้น ๆ ผู้ปกครองจะต้องพร้อมเสมอที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของคนในปกครองของตนหรือเพื่อประเทศชาติของตน ส่วนประชาชนก็จะต้องเสียสละ เพื่อสนองนโยบายที่เป็นธรรม หรือความปรารถนาดีของผู้ปกครองด้วยเช่นกัน เช่นเมื่อถึงคราวควรอด ก็อดด้วยกัน เมื่อถึงคราวควรออม ก็ออมด้วยกัน การแก้ปัญหาของหมู่คณะหรือชาติบ้านเมืองจะเป็นไปได้ แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งกำลังประสบปัญหา แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับแสวงหา

แต่ความสุขใส่ตัวเอง โดยไม่อาทรห่วงใยต่อใคร หมู่คณะหรือชาติบ้านเมืองก็คงไปไม่รอดแน่ ฉะนั้น ทุกคนจึงต้องเสียสละตามควรแก่ฐานะและความรับผิดชอบ

คุณธรรมข้อที่ ๔ คือ อาชชวะ ความซื่อตรง ข้อนี้ไม่ต้องอธิบายมาก เพราะคงเป็นที่เข้าใจกันดีอยู่แล้ว กล่าวโดยสรุปก็คือกิจการทุกอย่างหากผู้ที่มีส่วนร่วม ไม่ว่าจะในฐานะผู้นำหรือผู้ตาม ต่างไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่ซื่อตรงต่อเวลา ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ ไม่ซื่อตรงต่อความถูกความควร ความสัมฤทธิ์ผลก็เป็นไปได้ยาก และจะถึงความล่มสลายในที่สุด แต่ถ้าทุกฝ่ายซื่อตรงต่อกัน ซื่อตรงต่อเวลา ซื่อตรงต่อหน้าที่ และซื่อตรงต่อความถูกความควร ก็หวังได้ว่า กิจการย่อมจะประสบความสำเร็จด้วยดี หากแม้นจะมีอุปสรรคก็จะสามารถช่วยกันแก้ไขให้สำเร็จได้ไม่ยาก

คุณธรรมข้อที่ ๕ คือ มัททวะ ความอ่อนโยน คุณธรรมข้อนี้มีความจำเป็นอย่างไรคงเห็นได้ไม่ยาก คนที่เย่อหยิ่งจองหองหรือแข็งกระด้างหยาบคายนั้น ย่อมเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป หากเป็นผู้ปกครองด้วยแล้ว ก็ย่อมจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการปกครองเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้คนในปกครองขาดความเคารพนับถือและเสื่อมศรัทธา และบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดความหายนะอย่างร้ายแรงขึ้นก็ได้ ฉะนั้น ผู้ปกครองที่ดีย่อมจะสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคนและในทุกโอกาสด้วยความ

จริงใจเสมอ ประชาชนก็จะให้ความเคารพรักและคารวะอ่อนน้อมเป็นการตอบแทนเช่นกัน โดยสรุปแล้วก็คือ ทุกคนควรมีความสุภาพอ่อนโยนต่อกันและกันตามควรแก่ฐานะ

คุณธรรมข้อที่ ๖ คือ ตบะ ความเพียร ลักษณะของผู้นำที่จะขาดเสียมิได้ก็คือความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการปฏิบัติหน้าที่ หรือในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ จึงจะก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและยำเกรงขึ้นในประชาชนได้ ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีพลังภายในคือตบะ ความเพียรพยายามอย่างเด็ดเดี่ยวมั่นคงจนกว่าจะบรรลุความสำเร็จในหน้าที่การงานนั่นเอง ตบะจึงเป็นที่มาแห่งอำนาจของผู้นำ ดังที่มักเรียกกันว่า *"มีตบะเดชะ"* ผู้นำที่ไร้ตบะไม่เป็นที่เชื่อมั่นยำเกรงของคนในปกครอง ฉะนั้น ตบะจึงเป็นคุณธรรมจำเป็นสำหรับผู้ปกครองผู้บริหาร และในเมื่อผู้ปกครองผู้บริหารมีความเพียรพยามแล้ว ผู้อยู่ในปกครองหรือผู้ตามก็จะต้องสนองตอบด้วยคือจะต้องมีความเพียรพยายามไปตามฐานะและหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วย กล่าวสั้น ๆ ก็คือ ทุกคนต้องมีความเพียรพยายามอย่างเด็ดเดี่ยวมั่นคง ร่วมใจกันในการแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่หมู่คณะหรือชาติบ้านเมือง

คุณธรรมข้อที่ ๗ คือ อักโกธะ ความไม่โกรธนั้น ก็หมายถึงว่า ผู้ปกครองไม่ควรปฏิบัติต่อคนในปกครองของตนด้วยอำนาจบาทใหญ่ หรือด้วยความเกรี้ยวกราดอย่างไร้เหตุผล

เพราะจะทำให้กลายเป็นที่เกลียดกลัวและเกลียดชังของคนในปกครอง อันจะทำให้ขาดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติหน้าที่การงาน แต่ถ้าผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นคนไม่วู่วามใช้อารมณ์ แต่เป็นคนเยือกเย็นมีเหตุผล และแสดงความเมตตาอาทรต่อทุกคนโดยเสมอหน้า ก็ย่อมจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคน และย่อมจะได้รับความร่วมมือร่วมใจในกิจการทุกอย่างด้วยดี โดยไม่ต้องบังคับขอร้อง ฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงควรปฏิบัติต่อกันด้วยความไม่วู่วามและมีเหตุผล พร้อมทั้งมีเมตตาอาทรต่อกันตามฐานะ กิจการทุกอย่างจึงจะดำเนินไปด้วยดี

คุณธรรมข้อที่ ๘ คือ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนนั้นก็ได้แก่ ผู้ปกครองจะต้องไม่เป็นผู้โหดร้ายทารุณประชาชน ไม่กระทำการใด ๆ อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนทุกข์ยากแก่ประชาชน ทั้งในด้านทรัพย์สิน และชีวิตร่างกาย หากผู้ปกครองโหดร้ายปราศจากกรุณาปรานี ประชาชนก็จะมีแต่ความหวาดผวาหาความมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สินไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็คงจะไม่มีใครคิดสร้างสรรค์อะไรให้สังคมหรือส่วนรวม เพราะแต่ละคนก็จะมัวแต่ระวังภัยอันอาจจะเกิดขึ้นกับตนเองได้ทุกเมื่อ ฉะนั้น ผู้ปกครองที่ดีจะต้องไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน แต่จะต้องพยายามสร้างความสุขกายเย็นใจให้แก่ทุกคนในปกครองของตนเท่าที่สามารถจะทำได้ ส่วนประชาชนก็จะต้องไม่หาเหตุสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้

ปกครองด้วยเช่นกัน กล่าวสั้น ๆ ก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่กันและกัน จึงจะอยู่ด้วยกันได้อย่างเป็นสุข

คุณธรรมข้อที่ ๙ คือ ขันติ ความอดทน ภารกิจของผู้ปกครองนั้นเป็นสิ่งที่หนักยิ่ง ผู้ปกครองจึงจำต้องมีความอดทนอย่างยิ่ง จึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นผลสำเร็จ คือจะต้องอดทนต่อความทุกข์ยากในการปฏิบัติหน้าที่ ทนเสียสละเพื่อประชาชน ทนต่อปัญหาและอารมณ์อันไม่พึงประสงค์ของคนเป็นจำนวนมาก ตลอดถึงทนต่อความรู้สึกและความต้องการอันไม่ถูกไม่ควรของตนเอง ไม่ให้แสดงออกมาด้วย กล่าวสั้น ๆ ก็คือ จะต้องเป็นผู้หนักแน่นมั่นคงในทุกสถานการณ์ เพื่อให้ภาระหน้าที่ในความรับผิดชอบดำเนินไปด้วยดี แม้ประชาชนก็จะต้องมีความอดทนด้วยเช่นกัน เช่นทนกระทำในสิ่งที่ดีงามควรกระทำ ทนลำบากได้ในเมื่อบ้านเมืองอยู่ในภาวะลำบาก ทนเสียสละได้ในเมื่อบ้านเมืองต้องการความเสียสละช่วยเหลือ หรือทนอดทนออมได้เพื่อผลดีแก่ส่วนรวม เป็นต้น กล่าวสั้น ๆ ก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันทนร่วมกันทำ การแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ความเจริญของบ้านเมืองจึงจะเป็นไปได้

ผู้ปกครองที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๙ ประการดังกล่าวมาแล้วข้างต้นก็ชื่อว่าได้ปฏิบัติคุณธรรม **ข้อที่ ๑๐ คือ อวิโรธนะ** ความปฏิบัติไม่ผิด ได้แก่ปฏิบัติหรือกระทำการ

ต่าง ๆ ไม่ผิดไปจากทำนองคลองธรรมของผู้ปกครองที่ดี แต่กระทำการต่าง ๆ ไปตามที่ถูกที่ควร โดยยึดถือคุณธรรมมีทศพิธ-ราชธรรมเป็นต้นเป็นหลักในการบริหารหรือปกครอง กล่าวสั้น ๆ ก็คือ **ปกครองโดยธรรม** ที่ทางพระพุทธศาสนารวมเรียกว่า **ธรรมมาธิปไตย** ถือธรรมคือความถูกต้องยุติธรรมเป็นใหญ่ ไม่เอาประโยชน์สุขส่วนตัว หรืออำนาจบาทใหญ่ หรืออารมณ์อันไร้เหตุผลมาเป็นหลักเป็นใหญ่ในการบริหารหรือปกครอง แม้ผู้อยู่ในปกครอง หรือผู้ร่วมงานก็เช่นเดียวกัน จะต้องยึดถือธรรม คือความถูกต้องยุติธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติสนองตอบต่อผู้ปกครองหรือปฏิบัติต่อกันและกัน กล่าวโดยสรุปก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องยึดถือธรรม คือความถูกต้องยุติเป็นหลักในการปฏิบัติต่อกันและกัน ไม่เอาประโยชน์สุขส่วนตัวหรืออคติความลำเอียงเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยตัดสิน ความเป็นธรรมในสังคมจึงจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้

ดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นคุณธรรมที่ทั้งฝ่ายผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง หรือทั้งฝ่ายบริหารและผู้ร่วมงาน จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยกัน จึงจะเกิดผลคือ ประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมได้ คุณธรรม ๑๐ ประการนี้ หากจะกล่าวกันโดยสารัตถะ หรือโดยใจความสำคัญแล้ว ก็คือ เรื่องของการให้ การบริจาค ความเสียสละ *(ทาน ปริจจาคะ)*, ความซื่อสัตย์สุจริต *(ศีล อาชชวะ)*, ความอ่อนโยนมีไมตรี

เอื้ออาทรต่อกัน *(มัททวะ อักโกธะ อวิหิงสา)*, ความเพียรพยายามอดทน *(ตบะ ขันติ)*, และความถูกต้องยุติธรรม *(อวิโรธนะ)* นั่นเอง เมื่อย่นย่อ ลงดังนี้ ก็ยิ่งจะทำให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า คนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะโดยที่แต่ละคนต่างก็ไม่มีคุณธรรมเหล่านี้จะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นผาสุกได้หรือไม่ ? กิจการใด ๆ ก็ตามที่ผู้ร่วมกิจการ ทั้งผู้บริหารและผู้ร่วมงาน ต่างก็ไม่มีคุณธรรมเหล่านี้จะดำเนินไปจนเป็นผลสำเร็จได้หรือไม่ ? คำถามเหล่านี้ก็คงจะให้คำตอบที่ตรงกันว่า ไม่ได้ ฉะนั้น ตามคติแห่งพระพุทธศาสนาจึงถือว่า ทศพิธราชธรรมนี้เป็นคุณธรรมเพื่อยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน โดยมีพระราชาหรือผู้ปกครองเป็นผู้นำในการประพฤติปฏิบัติ โดยนัยนี้ คุณธรรมหมวดนี้จึงอาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งตามลักษณะของผลที่มุ่งหมายว่า สุขุบายธรรม คือธรรมเป็นอุบายคือนโยบายนำไปสู่ความสุขความเจริญ

นอกจากทศพิธราชธรรมดังกล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนายังได้แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองประชาชนจะพึงปฏิบัติได้อีกหลายประการ เพื่อเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติทศพิธราชธรรมให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น หลักอคติ ๔[๑] หลักสังคหวัตถุ ๔[๒] และหลักพรหมวิหาร ๔[๓] เป็นต้นแต่ถ้าจะกล่าวเฉพาะที่เกี่ยวกับผู้ปฏิบัติหน้าที่ในทางราชการซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า ข้าราชการแล้ว พระพุทธศาสนาก็ได้แสดงไว้ว่า ควรจะมีคุณธรรมอีก **๕ ประการ** เพื่อความสัมฤทธิ์ผล

ในการปฏิบัติหน้าที่ราชการที่ตนรับผิดชอบ กล่าวคือ

๑. **มีปัญญา** คือความฉลาดสามารถในการรู้การคิดและการทำ เพื่อพัฒนาตนเองและหน้าที่การงานที่รับผิดชอบให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ

๒. **มีความรู้พร้อม** คือมีความรอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ อย่างพร้อมมูล อย่างน้อยก็จะต้องมีความรู้ดีในสาขาวิชาที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือประกอบกิจกรรมอยู่

๓. **มีความฉลาดในวิธีการ** ได้แก่มีความฉลาดสามารถในการจัดการ หรือดำเนินการในอันที่จะให้หน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบนั้นดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เหมาะสม และประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

๔. **รู้จักกาลเวลา** คือรู้จักกาละเทศะว่า เวลาใดควรทำอะไร เวลาใดไม่ควรทำอะไร เป็นต้น ตลอดถึงรู้จักคุณค่าของเวลา ไม่ปล่อยให้เวลาและโอกาสอันควรล่วงเลยไปโดยเปล่า

---

(๑) อคติ ๔ คือ ๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก, ๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง, ๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา, ๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว (องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๓/๑๗).

(๒) สังคหวัตถุ ๔ คือ ๑. ทาน ให้ปันสิ่งของ, ๒. ปิยวาจา เจรจาอ่อนหวาน, ๓. อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์, ๔. สมานัตตตา วางตนเสมอไม่ถือตัว (องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๔/๓๒).

(๓) พรหมวิหาร ๔ คือ ๑. เมตตา ปรารถนาให้เขาเป็นสุข, ๒. กรุณา คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ๓. มุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี, ๔. อุเบกขา ความวางเฉย (อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๓๖๙/๗๔๑).

ประโยชน์

๕. รู้จักยุคสมัย คือต้องเป็นคนทันโลก ทันสังคมและทันเหตุการณ์ สามารถปรับตัวและปรับปรุงแก้ไขกิจการในหน้าที่รับผิดชอบของตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี[๑]

เมื่อได้ทำความเข้าใจในเรื่องทศพิธราชธรรม และคุณธรรมอื่น ๆ อีก บางประการที่เกี่ยวข้องแล้ว คราวนี้ลองมาพิจารณาดูพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันว่านับเนื่องในทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง เพื่อความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ ขอนำข้อความบางตอนจากปาฐกถาพิเศษ ของราชเลขาธิการ (ม.ล.ทวีสันต์ ลดาวัลย์) ที่ได้แสดง ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้อย่างกว้างขวางได้ความชัดเจน มาแสดงซ้ำอีกครั้งหนึ่งดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์อยู่ภายใต้กรอบแห่งรัฐธรรมนูญ จารีตประเพณี คือ ทศพิธราชธรรมราชสังคหวัตถุ ๔(๒) จักรวรรดิวัตร ๑๒ และทรงยึดมั่นอยู่ในราชธรรมเหล่านี้อย่างแน่นแฟ้น... ทรงสนพระทัย

---

(๑) ขุ.ชา. ๒๘/๓๓๙/๙๖๙

(๒) ในบางแห่งเรียกว่า สัคหวัตถุ ๔ ในบางแห่งเรียกว่า สังคหวัตถุ ๕ แต่เนื้อความเป็นอันเดียวกัน. ที่เรียกว่าสังคหวัตถุ ๕ คือเดิม นิรัคคฬะ สงบราบคาบปราศจากโจรภัยจนถึงทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นข้อคำรบ ๕.

และศึกษาธรรมะขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง และทรงถือปฏิบัติธรรมะเหล่านั้นด้วยพระองค์เอง ทรงยึดมั่นในธรรมะเหล่านั้น แล้วก็ใช้ธรรมะเหล่านั้นในการดำเนินพระบรมราโชบายหรือพระราชดำริต่าง ๆ ได้อย่างแนบเนียน...

ทรงเอาพระทัยใส่ในทุกข์สุขของประชาชนคนไทย ทรงพยายามที่จะแก้ไขปัญหาเดือดร้อนต่าง ๆ ของประชาชน การแก้ไขปัญหาเหล่านี้ จึงทำให้เกิดมีโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากมายเกินกว่าที่จะนำมาพรรณนาในที่นี้...

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบปัญหา (ของประชาชน) เป็นอย่างดี เพราะได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ เป็นประจำอย่างเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งถิ่นทุรกันดารที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอาจเข้าไปได้ไม่ทั่วถึง จึงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้ประชาชนเหล่านี้ เสมือนเป็นความทุกข์ส่วนพระองค์ และที่สำคัญที่สุดก็คือ ไม่ได้ทรงนึกว่าเป็นองค์พระประมุขเหมือนอย่างประมุขประเทศอื่น ๆ แต่พระองค์ทรงนึกว่า พระองค์เป็นคนไทยที่จะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนไทยทุกคนทั่วประเทศ จึงมีพระราชดำริที่จะพัฒนากลุ่มชนผู้ยากไร้เหล่านี้อยู่ตลอดเวลา โดยทรงเน้นการพัฒนาให้เกิดความพออยู่พอกิน...

จากการที่ได้ทรงมีโอกาสไปเยี่ยมเยียนราษฎรประชาชนในที่ต่าง ๆ ทำให้ทรงทราบปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนเป็นอย่างดี

พระราชประสงค์อันแรงกล้าที่จะมุ่งแก้ปัญหาให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีนั้น ทำให้มีพระราชดำริในลักษณะเป็นการริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาอยู่เสมอ ทั้งนี้ โดยที่จะใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อศึกษาค้นคว้าทดลอง และทรงปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ จนกระทั่งแน่พระทัยว่าโครงการนั้น ๆ จะให้ผลดีเป็นประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริงแล้ว จึงมีพระราชดำริให้มีการนำไปปฏิบัติเป็นโครงการในที่ต่าง ๆ โดยที่มีลักษณะคล้ายเป็นการเริ่มต้นให้รัฐบาลก่อน เมื่อทรงริเริ่มไปแล้ว รัฐบาลเห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ก็จะเข้ามาร่วมสนับสนุนในภายหลัง คล้าย ๆ กับทรงทำเป็นแบบที่เรียกว่า Pilot Project เป็นการที่จะนำให้รัฐบาลได้ไปพิจารณาแล้วจัดทำทีหลัง เพราะฉะนั้นสิ่งที่พระองค์ท่านทำ จึงเป็นการให้แต่ฝ่ายเดียว โดยมิได้ทรงหวังสิ่งใดตอบแทน นอกจากความสบายพระราชหฤทัยที่ได้ทรงทำเช่นนั้น นี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ทรงคิดค้นหาวิธีการสำคัญ ๆ ที่มีผลต่อการยังประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่เสมอ”(๑)

โครงการตามพระราชดำรินั้น ๆ มีวัตถุประสงค์ที่พึงทำ

---

(๑) ปาฐกถาพิเศษเรื่อง **“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปวงชนชาวไทย”** โดย ม.ล.ทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการ ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันอังคารที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๙, ในวารสาร **แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๙). หน้า ๗-๑๐.

ตามสภาพพื้นที่แต่ละแห่ง มีพระราชดำริที่ทรงเน้นเป็นพิเศษ มีคณะกรรมการปฏิบัติสนองพระราชดำริทุกแห่ง ทั้งมีคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกสั้น ๆ ว่า ก.ป.ร. มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน

จากข้อความบางตอนที่แสดงถึงพระราชกรณียกิจบางส่วนดังกล่าวมานี้ ท่านทั้งหลายก็คงจะเห็นได้แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ไพศาลเพียงไร และพระราชกรณียกิจเหล่านั้นก็ล้วนเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติอยู่ในทศพิธ-ราชธรรมอย่างไรบ้าง แต่เพื่อความกระจ่างยิ่งขึ้น ก็จะขอสรุปให้เห็นเป็นข้อ ๆ โดยสังเขป ดังนี้

ในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแต่ละโอกาสนั้น ได้ชื่อว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมในทศพิธราชธรรมหลาย ๆ ประการไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ การที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในที่ต่าง ๆ โดยมิได้หยุดหย่อน ทั้งในที่ใกล้และในที่ไกล ทั้งในที่ที่ไปมาได้สะดวกและในที่ที่แสนจะทุรกันดารชนิดที่ไม่มีใครเขาอยากไปกันก็ยังเสด็จฯ ไป นี้นับว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อปริจจาคะ ความเสียสละ คือทรงเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์เพื่อประชาชน นับได้ว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อขันติ ความอดทน คือทรงอดทนต่อความเหนื่อยยาก ความลำบากและความทุรกันดาร

ของภูมิประเทศ และนับได้ว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อตบะ ความเพียรพยายาม คือทรงมีพระราชวิริยะอุตสาหะอย่างแรงกล้าในอันที่จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปจนได้ ฉะนั้น ไม่ว่าพระราชภารกิจนั้น ๆ จะเป็นอย่างไรหรือไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใกล้ไกลลำบากยากเย็นเพียงไร ก็จะต้องเสด็จฯ ไปให้ถึงและทรงกระทำให้สำเร็จจงได้ ดังที่เราทั้งหลายก็ได้เห็นกันอยู่เป็นประจำแล้ว

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นการพระราชทานพระมหากรุณาแก่ประชาชนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือ ทั้งในด้านวัตถุธรรมและในด้านนามธรรม เป็นต้นว่า พระราชทานพัสดุสิ่งของตลอดถึงทุนทรัพย์เพื่อการต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ และพระราชทานพระราชดำริ พระบรมราโชวาท อันเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เหล่านี้คือการทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อทาน การสละการให้และทรงปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนทั้งวัตถุทานและธรรมทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชจริยาวัตรที่เป็นปกติเรียบร้อย ละมุนละไมทั้งทางพระวรกายและทางพระวาจา ตลอดไปถึงทรงมีพระราชหฤทัยที่สงบเยือกเย็นด้วยพระคุณธรรม ไม่ว่าจะในเวลาที่กำลังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจหรือในเวลาที่ทรงพระสำราญเป็นการส่วนพระองค์ ฉะนั้น ไม่ว่า

จะเสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ณ ที่ใด หรือประทับอยู่ ณ ที่ใด ก็เป็นที่ชื่นชมยินดีของคนทั่วไป และเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้ได้พบเห็น นี้คือการทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อศีล ความสำรวมหรือควบคุมพฤติกรรมทางกายวาจาตลอดไปถึงใจให้เป็นปกติเรียบร้อย และเนื่องจากทรงสำรวมพระราชอิริยาบถทางพระวรกายและทางพระวาจา ตลอดถึงพระราชหฤทัยด้วยให้สงบเรียบร้อยเป็นปกติอยู่เสมอ ฉะนั้น จึงไม่ปรากฏว่าได้ทรงแสดงพระอาการเกรี้ยวกราดโกรธแค้นต่อใคร ๆ นี้ก็คือทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในพระคุณธรรมข้อ อักโกธะ ความไม่โกรธแค้นเกรี้ยวกราด แต่ตรงกันข้าม ทุกคนย่อมประจักษ์ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ด้วยความสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคนในทุกโอกาสเสมอ แม้บางครั้งจะทรงตรากตรำพระวรกายอยู่ท่ามกลางแสงแดดหรือสายฝนก็ตาม นี้คือการทรงปฏิบัติอยู่ในพระคุณธรรมข้อมัททวะ ความสุภาพอ่อนโยนตามเหมาะตามควรแก่สถานภาพ

พระราชกรณียกิจ

พระราชกรณียกิจต่าง ๆ นั้นล้วนเป็นการพระราชทานพระมหากรุณา เป็นการพระราชทานประโยชน์สุขแก่ประชาชน ไม่มีพระราชกรณียกิจอันใดที่ทรงปฏิบัติไปเพื่อสร้างความ เดือดร้อนเสียหายให้แก่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นในทางทรัพย์สิน

ร่างกายหรือชีวิตจิตใจ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทรงปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่ในพระคุณธรรมข้ออวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนโดยประการทั้งปวง

และในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ทุกคนก็คงจะสังเกตเห็นได้ว่า ทรงปฏิบัติด้วยความซื่อตรงและเที่ยงตรงเสมอ กล่าวคือ ซื่อตรงต่อพระองค์เอง ซื่อตรงต่อพระราชภารกิจ และซื่อตรงต่อประชาชน และยังทรงปฏิบัติพระองค์เป็นผู้เที่ยงตรงต่อเวลาเที่ยงตรงตามธรรม คือตรงตามความถูกต้องยุติธรรมด้วย นี้คือทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อ อาชชวะ ความซื่อตรง

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ได้ทรงปฏิบัติไป ด้วยพลังแห่งพระคุณธรรมดังกล่าวมานั้น เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้ว ก็ได้ชื่อว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อสุดท้าย คือ อวิโรธนะ ความไม่ปฏิบัติให้ผิดไปจากทำนองคลองธรรม ความหมายโดยตรงก็ได้แก่การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ไปตามครรลองแห่งทศพิธราชธรรมอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ความหมายโดยอ้อมก็หมายรวมไปถึง การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและการที่ทรงมีพระราชจริยาวัตรในด้านต่าง ๆ ไปตามที่ถูกที่ควร ตามครรลองของกฎระเบียบของสังคม จารีตประเพณีอันดีงามของชาติ และพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทั้งหลายได้ทรงปฏิบัติสืบ ๆ กันมาโดยมิได้

คลาดเคลื่อน กล่าวโดยสรุปก็คือ ทรงปฏิบัติถูกต้องเป็นธรรมตามธรรมสมดังพระราชปณิธานในการปกครองแผ่นดิน ที่ได้พระราชทานเป็นพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรม-ราชาภิเษกว่า ***"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"***

หากจะถามว่า ผลแห่งการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติดำเนินอยู่ในครรลองแห่งทศพิธราชธรรม ทั้งในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตรส่วนอื่น ๆ นั้น มีเป็นประการใดบ้าง ก็คงจะตอบได้ด้วยคำถวายอาศิรวาทราชสดุดี และถวายชัยมงคล ของท่านนายกรัฐมนตรีในงานสโมสรสันนิบาต ในวโรกาสวันฉัตรมงคล อันกล่าวได้ว่าเป็นสุนทรพจน์ถ้อยคำที่งดงามถูกต้องเหมาะสม เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ณ ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งขอคัดมาบางตอนดังนี้

"พระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญล้วนบริสุทธิ์ บริบูรณ์ทุกสถาน ด้วยบุญญาธิการบารมีอันยิ่งใหญ่ทรงสถิตสถาพรในราไชศวรรย์พสกนิกรไทยตลอดจนชาวต่างประเทศทั้งปวง ได้พึ่งพระบรมโพธิสมภารร่มเย็นเป็นสุขตราบเท่าทุกวันนี้ พระมหากรุณาธิคุณและพระมหาบารมีแผ่ปกเกล้าปกกระหม่อม ประดุจดวงประทีปส่องวิถีทางสว่างสวัสดิ์วัฒนาแก่ปวงอาณาประชาราษฎร์

นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศพระบรมราชปณิธานในอันที่จะปกครองแผ่นดินโดยธรรม ได้ทรงพระวิริยะอุตสาหะตรากตรำบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขแห่งพสกนิกร ทรงเอื้ออาทรคำนึงในทุกข์สุขของทวยราษฎร์ เสมอเหมือนทุกข์สุขแห่งพระองค์ ทรงพระราชอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินไปศึกษาสภาพชีวิตของพสกนิกรทั่วทุกภูมิภาค แม้ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลคมนาคม ก็มิได้ย่อท้อต่อความลำบากตรากตรำพระวรกาย มีพระประสงค์จำนงในพระราชหฤทัยที่จะให้อาณาประชาราษฎร์มีความเกษมสุข มีวิถีทางดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นคุณแก่การธำรงรักษาเอกราชและการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศ โครงการตามพระราชดำริจึงขยายออกไปในหลายสาขา นับได้กว่า ๑,๐๐๐ โครงการ สอดคล้องด้วยหลักวิชาการพัฒนาชนบท ช่วยให้พสกนิกรได้มีอาชีพทำกิน มีการศึกษา และมีความเป็นอยู่ที่ถูกสุขลักษณะ โปรดเกล้าฯ ให้พัฒนาการชลประทานและการคมนาคม พัฒนาพื้นดินให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์สมกับคำว่า "แผ่นดินทอง" พระราชจริยาวัตรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรากฏเป็นที่ประจักษ์แจ้ง เป็นบุญแห่งพสกนิกรที่ได้มีถิ่นพำนักอยู่ในสยามรัฐสีมาพระมหากรุณาธิคุณยิ่งวันยิ่งทวี ประดุจดวงประทีปชัชวาล ดุจดั่งมหาสมุทรอันไพศาลมิเคยเหือดแห้ง แม้ในบางครั้ง

บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์ขัดแย้งอันอาจนำไปสู่ความจลาจลวุ่นวาย ก็ทรงแผ่พระบรมเดชานุภาพระงับดับเรื่องร้ายคลี่คลายปัญหา นำสันติสุขและความร่มเย็นคืนสู่สยามรัฐสีมา ด้วยเดชะพระมหาบารมีและพระปรีชาสามารถ

พิจารณาจากโครงการพระราชดำริทั้งหลาย พระราชดำรัสพระราชวินิจฉัย และพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจสำเร็จลุล่วงด้วยพระราชอัจฉริยภาพอันล้ำเลิศ ทรงรอบรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ หลายสาขาด้วยกัน เป็นที่ยกย่องเทิดทูนของนักวิชาการและผู้ชำนาญเฉพาะวิชา มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระองค์เป็นจำนวนมาก พระเกียรติคุณขจรขจายเป็นที่แซ่ซ้องสดุดีทั้งในและนานาประเทศทั่วโลก”

เมื่อได้พิจารณาดูพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามที่ได้กล่าวมา พอเป็นสังเขป และประมวลสรุปด้วยคำถวายอาศิรวาทราชสดุดีของท่านนายกรัฐมนตรีข้างต้นนี้ ก็จะเห็นได้ว่าความเป็นผู้ปกครองหรือผู้นำของประชุมชนนั้น เป็นภารกิจที่หนักอย่างยิ่ง ทั้งทางกายและทางใจ ผู้ที่จะนำภารกิจนี้ไปสู่เป้าหมายหรือทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง จะต้องเป็นผู้มีพลังสมบูรณ์ทั้งพลังกายและพลังใจ หรือพลังภายนอกและพลังภายใน โดยเฉพาะคือพลังใจหรือ

พลังภายใน และพลังใจหรือพลังภายในนั้นก็ได้แก่ พลังแห่งคุณธรรมนั่นเอง เป็นต้นว่า พลังแห่งความเสียสละ พลังแห่งเมตตากรุณา พลังแห่งความพากเพียรพยายาม พลังแห่งความอดทน พลังเหล่านี้นั่นเองที่ทำให้ผู้นำทนสู้ ทนทำ ทนเสียสละ ทนแบกภาระอันเนื่องด้วยประโยชน์และความสุขของคนอื่นอยู่ได้ และปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ เหล่านั้นโดยไม่รู้สึกว่าเป็นสิ่งหนักหนา และเหน็ดเหนื่อยแต่อย่างใด สามารถกระทำได้เหมือนสิ่งปกติธรรมดาทั่วไป ซึ่งความจริงข้อนี้ เราทั้งหลายก็คงจะเห็นได้จากการปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นตัวอย่างนั่นเอง

การที่ได้มีความดำริจัดการสัมมนาในหัวเรื่องที่ว่า *“การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราชธรรม”* เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสพิเศษดังกล่าวและเพื่อให้ข้าราชการมีความรู้ความเข้าใจ ตลอดถึงรณรงค์ให้ปฏิบัติในทศพิธราชธรรมนั้น นับว่าเป็นความดำริที่ดี เพราะการเฉลิมพระเกียรติที่แท้จริงนั้น คือการร่วมกันดำเนินตามรอยพระยุคลบาทในด้านต่าง ๆ ดังที่ปรากฏแล้วในพระราชกรณียกิจ เพราะเป็นสิ่งที่จะให้ผลดีได้กว้างขวางและยั่งยืนนาน ทั้งเป็นการกระทำที่จะทำให้แนวพระราชดำริและพระราชประสงค์สัมฤทธิ์ผลแผ่ไพศาลยิ่งขึ้นด้วย ฉะนั้น การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราชธรรม ซึ่งเริ่มพัฒนาความรู้และความ

คิดนำขึ้นแล้ว ก็ต้องพัฒนาตลอดไปถึงการกระทำด้วย เพราะคำว่าพัฒนา นั้น มิได้หมายถึงเพียงพัฒนาความรู้หรือพัฒนาความคิดให้เจริญเท่านั้น แต่หมายเน้นถึงพัฒนาการกระทำให้เจริญ กล่าวคือเพียงแค่รู้หรือคิด ความเจริญไม่ปรากฏ แต่ความเจริญปรากฏขึ้นจากการกระทำ คนส่วนมากเมื่อพูดถึงเรื่องคุณธรรมหรือธรรมมักจะเกิดความรู้สึกขยาดกลัวว่า เป็นเรื่องยากหรือเป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ เมื่อรู้สึกขยาดกลัวก็ทำให้ถอยห่างและถอยหนี จึงไม่มีโอกาสได้สัมผัสคุณธรรม และไม่มีโอกาสได้รับรสของคุณธรรม พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนว่า *"ท่านทั้งหลายอย่ากลัวบุญ คือความดี เพราะคำว่า บุญ เป็นชื่อแห่งความสุข"*[๑] ฉะนั้น เมื่อได้กล้าและเริ่มลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างจริงจังต่อเนื่อง ก็จะประจักษ์ด้วยตนเองว่าคุณธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำให้ปฏิบัติเป็นข้อที่ปฏิบัติได้และให้เกิดความสุขความเจริญ การพัฒนาข้าราชการ ซึ่งถ้าจะพูดให้ตรงเป้าจริง ๆ แล้ว ก็คือการพัฒนาตนเองของแต่ละคนด้วยถือคุณธรรมมีทศพิธราชธรรมเป็นหลักสำคัญจึงจะประสบความสำเร็จ

อนึ่ง เรื่องของคุณธรรมนั้น หากดูที่ชื่อหรือจำนวนข้อของคุณธรรมตามที่แสดงไว้แล้ว ก็จะรู้สึกว่ามากมายจนไม่น่าจะปฏิบัติได้หมดครบถ้วนเป็นแน่ แต่ความจริงแล้ว คุณธรรม

---

(๑) อ.งฺ. สตฺตก. ๒๓/๙๐

ต่าง ๆ นั้น มีความเกี่ยวเนื่องกันในทางปฏิบัติ กล่าวคือ ถ้าปฏิบัติคุณธรรมข้อหนึ่งได้ ก็จะส่งผลให้ปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่น ๆ ต่อไปได้สะดวกขึ้นง่ายขึ้นหรือครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วย เช่น ถ้ามีศีล ก็จะทำให้มีทาน มีปริจจาคะ มีอาชชวะ ตลอดไปถึง อักโกธะ อวิหิงสา ได้โดยง่าย หรือดีขึ้น เป็นต้น แต่ตรงกันข้าม คือ ถ้าขาดคุณธรรมข้อหนึ่ง ก็มักจะส่งผลให้ขาดคุณธรรมข้ออื่น ๆ ตามกันไปด้วย เพราะฉะนั้นข้อสำคัญจึงอยู่ที่ต้องลองทำและพยายามทำ ก็จะทำได้โดยไม่รู้สึกลำบาก และเมื่อทำได้แล้วก็จะรู้สึกเป็นเรื่องปกติธรรมดา แล้วการพัฒนาทางคุณธรรมของท่านก็จะก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยไม่ยาก

ในที่สุดนี้ ขอเจริญพรทุกท่านปฏิบัติและชวนกันปฏิบัติพัฒนาด้วยทศพิธราชธรรม น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชสักการะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยพร้อมเพรียงกัน

ขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และถ้าจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องไม่ถูกไม่ควรประการใด ขอพระราชทานอภัยและขออภัยท่านผู้ฟัง ณ ที่นี้ด้วย

ขออำนวยพรแด่ทุกท่านที่ร่วมฟังบรรยากาศในวันนี้ และขอเชิญชวนทุกท่านร่วมอธิษฐานจิตถวายพระพรให้ทรงพระเจริญ

ขออำนวยพร.

พระบรมราโชวาท
เรื่องคุณธรรม ๔ ประการ

พระพุทธศาสนากับคนไทย

คนไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามาแต่อดีตกาลนานไกล โดยมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นแกนนำ ด้วยเหตุนี้เอง คนไทยจึงรู้สึกต่อพระพุทธศาสนาว่า *"ศาสนาของเรา"* และเมื่อพูดถึงพระพุทธศาสนา ก็จึงพูดกันด้วยความคล่องปากว่า *"พระพุทธศาสนาของเรา"* โดยที่เกือบจะไม่มีใครเคยคิดเคยสงสัยเลยว่า พระพุทธศาสนามาจากไหน เกิดที่ไหน หรือว่า มีความเป็นมาอย่างไร เพราะเมื่อทุกคนเริ่มรู้เดียงสา ก็เริ่มได้รู้ได้ยิน *"พระพุทธศาสนาของเรา"* แล้ว นี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นได้มีส่วนอย่างสำคัญในการหล่อหลอมชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่เริ่มรู้เดียงสาทีเดียว

พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายและเจริญมั่นคงอยู่ในดินแดนประเทศไทยนี้มาเป็นเวลาช้านาน นับแต่เมล็ดพันธุ์แห่งพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนประเทศนี้ ก็ได้เจริญงอกงามและแผ่ขยายอย่างมั่นคง ให้ร่มเงาเป็นที่ร่มเย็นแก่ประชาชนถ้วนหน้าเป็นลำดับมาโดยตลอดมิได้ขาดสาย หากจะพิจารณาดู

ถึงสาเหตุที่อำนวยให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงอยู่ในประเทศนี้ได้ด้วยดีตลอดมาดังกล่าวแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่ามีหลายสาเหตุ แต่สาเหตุที่นับว่าสำคัญประการหนึ่งก็คือ องค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นแกนนำในการอุปถัมภ์บำรุงและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบต่อตลอดมา นับแต่อดีตจนปัจจุบัน

พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย

ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เราเห็นว่า พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ได้ทรงเอาเป็นพระราชธุระในเรื่องพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการอุปถัมภ์บำรุง การสั่งสอนเผยแผ่และการประพฤติปฏิบัติเป็นราชประเพณีสืบมา ด้วยเหตุนี้เอง องค์พระประมุขของชาติจึงทรงถือเป็นพระราชกรณียกิจประการหนึ่งในอันที่จะต้องปกป้องพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่กับชาติไทย ดังจะเห็นได้จากความในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชตอนหนึ่งว่า

"ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขัณฑเสมา รักษาประชาชนและมนตรี"

ในด้านการสั่งสอนและเผยแผ่นั้น ก็พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในทุกทาง นับแต่การสร้างสถานศึกษาสังคายนาพระไตรปิฎก จัดสร้างหรือจัดพิมพ์คัมภีร์ทาง

พระพุทธศาสนา ส่งเสริมการศึกษา กระทั่งพระมหากษัตริย์บางพระองค์ที่ทรงศึกษาเชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ก็ทรงพระราชนิพนธ์ตำรับตำราหรือพระราชทานพระบรมราโชวาทสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เอง ดังเป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไปแล้ว

ในด้านการประพฤติปฏิบัตินั้น ก็ทรงเอาเป็นพระราชธุระในอันที่จะให้ประชาชนประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมคุณธรรมตามความเหมาะสมแก่อัตภาพ ถึงกับบางยุคบางสมัยก็ทรงบังคับกวดขันโดยพระราชกำหนดบ้าง กฎหมายบ้าง ก็มีทั้งนี้ก็ด้วยทรงห่วงใยในสันติสุขของประชาชน แต่ที่นับว่าสำคัญยิ่งนั้นก็คือ องค์พระมหากษัตริย์เองก็ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธ-ราชธรรม และบางพระองค์ก็ได้เสด็จออกทรงผนวชในพระพุทธศาสนาชั่วระยะเวลาหนึ่งด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการพระราชทานแบบอย่างอันดีเลิศในการประพฤติปฏิบัติศีลธรรมและคุณธรรมแก่ประชาชน ข้อเท็จจริงเหล่านี้มีปรากฏให้เราเห็นตลอดมาในประวัติศาสตร์ของไทย

ทั้งนี้ ก็โดยที่ทรงประจักษ์แก่พระราชหฤทัยว่า พระพุทธศาสนานั้นมีคุณอนันต์ต่อชีวิตของทุกคนที่รู้จักนำมาปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม ดังพระบรมราชโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่พระราชทานในต่างโอกาสว่า

"กรณียกิจอันสำคัญคือการส่งเสริมประชาชนให้มีพระรัตนตรัยและธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักของใจ และความประพฤติด้วยศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง..."

"พระพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องสนใจ เป็นสิ่งที่ทุกคนจะได้ประโยชน์ถ้าเข้าในทางที่ถูก และเป็นสิ่งที่ไม่ยากที่จะปฏิบัติ.."

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพการณ์ปัจจุบันอันเป็นยุคที่เต็มไปด้วยปัญหานานาประการนั้น คุณธรรมยิ่งมีความสำคัญและจำเป็นมาก ในอันที่จะช่วยผดุงชีวิตให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นท่ามกลางสถานการณ์อันหลากหลายได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท แสดงให้เห็นว่า

"ถึงแม้เราจะอยู่ในท่ามกลางความเจริญรุดหน้าแห่งยุคปัจจุบันอย่างไร เราก็ทอดทิ้งการศึกษาทางด้านจิตใจและศีลธรรมจรรยาไม่ได้ ตรงข้ามเราควรจะเอาใจใส่สั่งสอนกันให้หนักแน่นทั่วถึงยิ่งขึ้น เพื่อให้มีความคิดความเข้าใจถูกต้องสอดคล้องกับสถานการณ์แวดล้อมที่วิวัฒนาการไปไม่หยุดยั้ง"

และสำหรับชีวิตและสถานการณ์ในประเทศไทยนั้น ก็ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ในคราวพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ ว่า

"การรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยให้ดำรงมั่นคงยืนยาวไป ถือว่าเป็นกรณียกิจอันสำคัญสูงสุด นอกจากต้องอาศัยการบริหารประเทศที่ฉลาดสามารถและสุจริตเป็นธรรมแล้ว ยังต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนทั้งประเทศด้วย คือประชาชนแต่ละคนจะต้องขวนขวายสร้างสรรค์ประโยชน์ และดำรงอยู่ในคุณธรรมอันสมควรแก่ฐานะของตน ๆ..."

พระบรมราโชวาทนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่จะต้องมีอยู่คู่กับชาติไทย และชาวไทยไม่ว่าในสถานการณ์ไหน ๆ โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบัน ยิ่งมีความสำคัญและจำเป็นมากขึ้น และในพระบรมราโชวาทองค์เดียวกัน ก็ได้พระราชทาน **"คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ"** เพื่อความมั่นคงก้าวหน้าและบังเกิดความสุขความร่มเย็นแก่ประเทศชาติไว้ ๔ ประการ คือ

๑. การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

๒. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น

๓. การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

๔. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

พระบรมราโชวาทในคุณธรรม ๔ ประการนี้ ก็พระราชทานตามนัยแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนานั่นเอง แต่ได้ทรงนำเอามาประยุกต์ในด้านความหมายและแนวแห่งการปฏิบัติให้พอเหมาะแก่การที่ทุกคนสามารถจะปฏิบัติได้ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าคุณธรรม ๔ ประการนี้เป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตในทางโลก ดังที่ท่านเรียกว่า **ฆราวาสธรรม** คือธรรมสำหรับผู้ครองเรือน หรือชาวบ้านทั่วไปนั่นเอง หรือหากจะกล่าวอย่างภาษาสมัยใหม่ก็เรียกว่า **คุณสมบัติของชาวบ้านที่ดี**

คุณธรรม ๔ ประการในพระบรมราโชวาทดังกล่าวนี้ มีความหมายครอบคลุมกว้างขวาง คือรวมไว้ซึ่งความหมายทั้งในด้านศีลธรรมและคุณธรรม เป็นคุณธรรมที่พอเพียงแก่การปฏิบัติสำหรับที่จะสร้างความสำเร็จให้แก่ชีวิตและสร้างประโยชน์สุขให้แก่สังคมและประเทศชาติของตนของคนทั่วไป ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม ๔ ประการนี้นับว่ามีความกะทัดรัดและชัดแจ้งในตัวเองแล้ว ทั้งในแง่ของความหมายและแนวทางในการปฏิบัติ จนไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องอธิบายเพิ่มเติมอีก แต่อาจจะมีบางท่านที่มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาน้อย อาจจะยังมองไม่เห็นความสมบูรณ์แจ้งชัดในพระบรมราโชวาทนี้ ฉะนั้นในที่นี้จึงใคร่ขอขยายความเพื่อชี้ประเด็นของความหมายและความสัมพันธ์

ต่อเนื่องในการปฏิบัติตามแนวแห่งพระบรมราโชวาทนี้ให้ง่ายขึ้น สำหรับบางท่านบางคนดังกล่าวแล้ว

ธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนานั้นมีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน หรือว่ามีผลกระทบถึงกันโดยตลอด กล่าวคือ การปฏิบัติธรรมข้อหนึ่ง ก็จะส่งผลให้สามารถปฏิบัติธรรมข้ออื่นได้ง่ายขึ้นหรือส่งผลให้เกิดคุณธรรมอย่างอื่นตามมาอีกด้วย เป็นต้นว่า ผู้ที่ตั้งใจรักษาศีลอย่างจริงจัง ก็ย่อมจะส่งผลให้กลายเป็นผู้ที่มีคุณธรรมอย่างอื่นตามมาด้วยหรือทำให้เป็นผู้สามารถปฏิบัติรักษาคุณธรรมอื่น ๆ ที่สูง ๆ ขึ้นไปได้ง่ายขึ้นและดีขึ้นด้วย ในทำนองเดียวกันผู้ที่ตั้งใจปฏิบัติคุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างจริงจัง ก็ย่อมจะส่งผลให้กลายเป็นผู้มีศีลหรือรักษาศีลได้สมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้นด้วย เมื่อธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นดังนี้ คุณธรรม ๔ ประการในพระบรมราโชวาทดังกล่าวนี้ จึงมีความหมายครอบคลุมทั้งในด้านศีลธรรมและคุณธรรมอยู่ในตัว ดังจะชี้ให้เห็นในบางประเด็นพอเป็นตัวอย่างดังนี้

คุณธรรมข้อที่ ๑

คือการรักษาความสัจ การมีคุณธรรมข้อนี้ย่อมทำให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต และเมื่อเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตแล้ว การที่จะไปกระทำการต่าง ๆ ที่ผิดศีลธรรมก็ย่อมจะไม่มี คนเช่นนี้ย่อมได้

ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลธรรมโดยอัตโนมัติ คนที่ซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้นจึงจะมีความจริงใจต่อตัวเอง และผู้ที่มีความจริงใจต่อตัวเองนั้นเมื่อแสดงออกมาภายนอก ก็จะปรากฏเป็นความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานเป็นต้น อันเป็นส่วนที่ตนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งก็เท่ากับเป็นการแสดงความจริงใจต่อคนอื่นนั่นเอง ทั้งนี้ก็เพราะว่าคนที่จะมีความรับผิดชอบอย่างแท้จริงนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความสำนึกอยู่ภายในจิตใจเสมอว่าตนเป็นใคร มีหน้าที่อะไรและควรทำอย่างไร เป็นต้น ฉะนั้น คนที่จะจริงใจต่อผู้อื่นได้นั้น จึงต้องเป็นคนที่จริงใจต่อตัวเองก่อนเป็นประเดิม และจากการที่มีความสัจและความจริงใจต่อตัวเองนี้เอง ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม เพราะฉะนั้น คุณธรรมข้อนี้จึงเป็นที่มาของความซื่อสัตย์สุจริตและความรับผิดชอบของคนในสังคม อันเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการสร้างประโยชน์และความเป็นธรรมในสังคม

คุณธรรมข้อที่ ๒

คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น หากจะกล่าวสั้นเพื่อเข้าใจง่ายก็คือการสามารถควบคุมตนเองให้อยู่ในกฎในระเบียบที่ดีงามตามต้องการได้นั่นเอง คนที่ควบคุมจิตใจของตนเองไม่ได้ หรือกล่าวสั้นว่า ควบคุมตนเองไม่ได้นั้น ยากที่จะประสบความ

สำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน ยิ่งการรักษาศีลและประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยแล้ว ก็แทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ฉะนั้นคุณธรรมข้อนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการที่จะมีคุณธรรมข้ออื่น ๆ ต่อไป แต่คนที่จะควบคุมตนเองได้เป็นอย่างดีนั้น ก็คือคนที่มีความสัจความจริงใจต่อตนเองนั่นเอง

คุณธรรมข้อที่ ๓

คือการอดทน อดกลั้น และอดออม การอดทนนั้นหมายถึงอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากทางกาย หรือปัญหาภายนอก ส่วนการอดกลั้นนั้นหมายถึงอดกลั้นต่ออารมณ์หรือความรู้สึกนึกคิดที่ไม่ดี อันนับได้ว่าเป็นปัญหาภายใน คนที่อดทนและอดกลั้นต่อปัญหาทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดีเท่านั้นจึงจะเป็นคนดีมีศีลธรรมได้ และคนในลักษณะนี้เท่านั้นจึงจะอดออมคือสร้างเนื้อสร้างตัวได้ หรือสามารถประคับประคองตนให้ดำเนินชีวิตไปอย่างพอเหมาะพอสมแก่อัตภาพได้ไม่ลุแก่อำนาจของความอยากความต้องการ ในทางที่ผิด ๆ จนกลายเป็นคนทุจริตสร้างปัญหาให้แก่สังคมและประเทศชาติ คนที่จะสามารถอดทนอดกลั้นและอดออมได้เป็นอย่างดีนั้นก็จะต้องมีคุณธรรม ๒ ข้อข้างต้นประจำอยู่ด้วยเสมอนั่นเอง

คุณธรรมข้อที่ ๔

คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักเสียสละนั้น เป็นข้อที่จะช่วยกระตุ้นเตือนให้คนที่ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติไม่เพียงแต่มุ่งหวังเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น และก็คุณธรรม ๓ ข้อแรกนั้นเองที่จะช่วยผลักดันให้เกิดคุณธรรมข้อที่ ๔ หรือช่วยหนุนให้ปฏิบัติคุณธรรมข้อที่ ๔ นี้ได้สะดวกเต็มที่

จะเห็นได้ว่าคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้มีความเกี่ยวเนื่องสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเป็นคุณธรรมที่คนทุกชั้นทุกระดับทุกฐานะหน้าที่ สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตนเอง ครอบครัวสังคม และประเทศชาติได้ตามควรแก่ฐานะและหน้าที่ของตน ๆ กล่าวคือ ถ้าประชาชนทั่วไปมีคุณธรรมเหล่านี้ประจำใจอย่างครบถ้วน ก็ย่อมจะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เป็นนักปกครองที่ดีของประเทศ เป็นผู้นำที่ดีของประชาชน อย่างแน่นอน

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม ๔ ประการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเลือกสรรและกลั่นกรองมาพระราชทานแก่พสกนิกรของพระองค์ได้อย่างเหมาะสมยิ่ง เพราะทุกคนสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์และผลดีแก่ชีวิตของตนเองและสังคมได้ตามควรแก่อัตภาพ

อนึ่ง หากทุกคนได้หันกลับมาพิจารณาดูที่ตัวเองของแต่ละคนแล้ว ก็จะพบว่า คุณธรรมเหล่านี้ล้วนมีอยู่ในตัวเราทุกคนอยู่แล้วมากบ้าง น้อยบ้าง แต่ไม่ค่อยสม่ำเสมอเท่านั้น เพราะความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงานของแต่ละคนนั้นล้วนต้องอาศัยคุณธรรมเหล่านี้มาด้วยกันทั้งนั้นไม่มากก็น้อย ฉะนั้นหากทุกคนได้พิจารณาสำเหนียกพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม ๔ ประการนี้อย่างจริงจังถ่องแท้แล้ว ก็จะช่วยกระตุ้นให้พลังธรรมอันมีอยู่ในชีวิตจิตใจของแต่ละคนดังกล่าวแล้วเพิ่มพูนมีพละกำลังมากขึ้น จนกลายเป็นคนที่มีความแกล้วกล้าอาจหาญในการเว้นชั่วทำดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างเต็มที่ ฉะนั้นคุณธรรม ๔ ประการตามพระบรมราโชวาทนี้จึงควรได้รับการปลูกฝังให้เป็นรากฐานของชีวิตและสังคมไทยเพื่อ **"ความมั่นคงก้าวหน้า และบังเกิดความสุขความร่มเย็นแก่ประเทศชาติ"** สืบไป ฯ

ทศพิธราชธรรมเป็นคุณธรรมหลักแห่งพระราชจริยาวัตร ในการทรงปกครองแผ่นดินเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรทั้งปวง คุณธรรมนี้ได้เป็นที่ทรงยึดถือปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ไทย สืบเนื่องกันตลอดมาโดยมิได้ขาดสาย เพราะฉะนั้น การปกครองของเมืองไทยเราตั้งแต่โบราณกาล จึงกล่าวได้ว่า แม้องค์พระมหากษัตริย์จะทรงอยู่ในฐานะที่เรียกว่า ***"สมบูรณาญาสิทธิ"*** *หรือ* ***"ปริมิตสิทธิ"*** *ก็ตาม ก็จำกัดอยู่โดยธรรม คือทรงปกครองโดยธรรม คือธรรมปริมิตะ คือว่ากำหนดอยู่โดยธรรมทุกกาลสมัย*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็นพระประมุขของชาติไทย ก็ได้ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมตามเยี่ยงโบราณราชประเพณีมาโดยตลอด นับแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นมา

ราคา 30.00 บาท